Бүгү чурттарның пролетарийлери, катыжыңар!

ШЫН

ВКП(б) Тыва обкомунуң, Кызыл Хоорай комитединиң болгаш ажылчы чоннарның депутаттарының область Советинин органы

1925 чылда үндезилетиңген

1951 МАЙ 13 воскресенье № 94 (2268)

ӨРТӨӨ 20 КӨП.

Бо хүнгү солунда:

Тракторист Илья Ермолаевтиң чаа рекорду (1 арын).

Часкы тарылганың мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле нептередир (1 арын).

Ажылчы чоннар чаа чээшкинге бижидиишкинин үргүлчүлеп турар (1 арын).

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ: **Н. Лобанов.** — улгаттыр катышкан колхозтуң партия организациязы (2 арын).

М. Буталдай. — Часкы тарылганың ажылында четпестерин дүрген узуткаар (2 арын).

М. Пахомов. — Чер-чер Советтериниң ажылынга шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр (2 арын).

П. Курченко. — Школалар удуртукчуларының ажылычыц стилиниң дугайында (3 арын).

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ: **П. Черкашин.** — Трахома (3 арын).

Дерт күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң оралакчыларының баштайгы чөвүлел хуралы (4 арын).

Комсомол организацияларынга партияның удуртулгазын күштелдирер

Комсомолдуң бүгү дайынчы оруу, совет аныяктарның бүгү амыдыралы болгаш демисели большевик партияның амыдыралы-биле болгаш демисели-биле сырый харылзаалыг. Партияның удуртур ролүнүң дугайында айтырыг болза, комсомол тургузуушкунунга кол үүл болур.

Мооң мурнунда орустуң бир дугаар революциязының чылдарында Ленинниң бижээни болза: «Бис келир үениң партиязы бис, а келир үе аныяктарныы бис чаартыкчыларның партиязы бис, а аныяктар чаартыкчылар болур дээш кезээде күзелдиг болуп турарлар. Бис эрги ирик ёзу-биле демиселге шыдамык партия бис, а шыдамык демиселге аныяктар кажан-даа бир дугаарында баар».

Кажан бистиң чуртувуста коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң сорулгаларын совет улус боттандырып турда, комсомол организацияларының мурнунда онза улуг сорулгалар туруп турар.

Бистиң области партия организациялары болза, аныяктарны кижизидериниң онза чугула ужур-дузалыг айтырыын көдүрүп, партия организациялары комсомол организацияларының ажылының дугайында айтырыгларны хөй катап чугаалажып турган. Совет Тыванын комсомолу партия организациязының удуртулгазының адаа-биле элээн өзүп, организас талазы-биле быжыккан болгаш эвилелден дашкаар аныяктарга бодунуң саңлдар-хамаарылгазын калбарткан. Амгы үеде Совет Тыванын комсомол организациязында 10.000 кижи бактаап турар, ол болза, областың ажылагый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү участоктарында ажылдап турар эң-не мурнакчы аныяктарның отряды.

Комсомолдуң кижизидип кааны — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Кочетов аттыг колхозтуң хову бригадазының бригадири — Маады Парыңмаа, «Ленинчи орук» колхозта сураглыг бызаа ажаакчызы Ефросинья Иванова, Будённый аттыг колхозта бедик дүжүттүң мастери Агафья Никитина болгаш областың колхозчу ховуларының оон-даа өске шалыпчылары база үлетпүр бүдүрүлгелериниң стахановчулары областың ажылчы чоннарынга, бүгүдээге алдар-сураглыг болгаш авторитеттиг.

Мооң-биле кады областың комсомол организациялары боттарының ажылында улуг четпестерни чайладырын чеңдип албаан. Элээн хөй комсомол эге организациялары организас талазы-биле кошкак, дайынчы аргалыг эвес болуп турар чоруу биеэги-ле хевээр үргүлчүлеп турар. Областа комсомол эге организацияларның 50 хире хуузу эвээш санныг кежигүннерлиг, 101 организациялар тус-тус бүрүзүнде 3-тен 5-ке чедир ВЛКСМ кежигүннерлиг болуп турар.

Элээн хөй комсомол организациялары комсомолга ажылчын болгаш колхозчу аныяктарны хандыдып киирер дугайында айтырыгны утуп турар. Ооң хараазы-биле 1950 чылдың дургузунда ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге чүгле 85 ажылчын, 171 колхозчу аныяктарны хүлээп алган. ВЛКСМ-ниң Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга, Чаа-Хөл болгаш Таңды райкомнары ВЛКСМ-ниң Уставын үреп, комсомолга хүлээп алыышкынны рекомендация чокка болгаш комсомол эге организацияларының шиитпири чокка чорудуп, билдириишкиннерни көөрүнүң болгаш комсомол билеттерин тыпсырының хуусаазын узамдыктырып турар.

ВЛКСМ-ниң чамдык райкомнары болгаш комсомол эге организациялары комсомолдуң сагылга-чурумун үрээр чоруктар-биле эптежип турар, ооң түнелинде элээн хөй комсомолчулар үр үеде комсомол хуралдарынга барбас, комсомол даалгазы чок, кежигүн дадырын чогуур өйүнде төлевес чүүлдер бар. Комсомол организацияларында идеологтуг болгаш политик-кижизидилгелиг ажылды четпес чорудуп турар.

Чүгле партия болгаш комсомол комитеттериниң талазындан доктаамал хыналда чогундан Барыын-Хемчик, Таңды районнарында элээн хөй политбөлүмнер 2—3 кичээлдерни чоруткан соонда боттарының ажылын соксаткан. Комсомолдуң удуртур активиниң бот-өөредилгезин хынап көрбейн турар. Аныяктарның ортузунда бижик билбес болгаш бижикти биче билир чорукту узуткаарының айтырыын кончуг оожум боттандырып турар. 200 ажыг комсомолчулар мырыңай бижик билбес болгаш 2707 комсомолчулар бижикти биче билир болбушаан турар.

Агитация болгаш культура-маесалыг ажыл улуг нуруузунда колхозтуң, аңы үлетпүр бүдүрүлгениң бодунуң практиктиг сорулгаларындан хоорук, бо хүнгүнүң негелделериниге дүүшпес болуп турар. Чамдык клубтар, кызыл булуңнар, номчулга бажыңнары, кызыл өглер ажылдавайн турар. Аныяктарның кежээлери эвээш чорутунуп, чүгле районнар төптеринге болуп тургулаар. Аныяктар боттарының дыштанылгазын кааа, канчаалдыр хөглүг чорударын эки билбес. Чамдык районнарда аныяктарның ортузунда кижизидилге ажылы чорувайн турарындан амыдырал талазы-биле үрелип будалыр, оор кылыр, арагалаар чоруктар бар.

Чамдык комсомол организациялары улуг алдагдалдарны кылып, политиктиг болгаш агитация ажылындан күш-ажылчы сорулгаларны хоорулдуруп турган. Ооң ужурунда Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Тес-Хем районнарының чамдык колхозтарында чамдык комсомолчулар күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, күш-хүннериниң минимимун күүсетпейн турарлар. Колхозтарны быжыглаар, дүжүттү бедидер болгаш колхозтарда ниитиниң мал ажылын хөгжүдер дугайында сагыш салбайн келгеннер.

Чамдык партия комитеттери комсомол ажылының утка-шынарынче ханылап кирбейн турар, аныяктарның кижизидилге ажылын чүгле ВЛКСМ-ниң райкомнарынга болгаш комсомол эге организацияларынга бүрүнү-биле идеген каарынга кызыгаарлатынып, улуг алдагдалды кылып турарлар. Партияның чамдык комитеттери комсомол организацияларынга удуртулганы дыңзыдар дугайында ВКП(б) обкомунуң ийиги пленумунуң доктаалын четпес күүседип турар. ВКП(б)-ниң Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тожу райкомнары комсомолду удуртуп турар дугайында 1950 чылдың дургузунда чаңгыс-даа партия эге организациязының илеткелин ылыңнаваан. Партияның чамдык райкомнары ВЛКСМ райкомнарычың чүгле ажыл планнарын, чорудар хемчеглерин бадылаары-биле өйлешкеш, комсомол организацияларының практиктиг ажылдарыбиле холбашкан айтырыгларны чугаалашпайн турарлар.

Чер-черде комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын доктаамал хынаарының дугайында Уставта хүлээлгелерин партия организациялары хүн-бүрүде амыдырал кырынга боттандырар хүлээлгелиг. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның, бүдүрүлге талазы-биле чедиишкиннерин кичээнгейлиг хынап көөр, боттарының бүдүрүлге квалификациязын бедидеринге оларга дузалаар, оларны удуртур ажылдарга (цехтерниң начальниктеринге, колхозтарның даргаларынга, бригадирлеринге, фермалар эргелекчилеринге болгаш оон-даа өске) депшидер.

Партия организациязының удуртукчузу болза, аныяктар кайда-ла чурттап, ажылдап, өөренип турар болдур, аңаа үргүлчү баар, оларның ортузунга лекция, илеткел, беседа чорудар болгаш аныяктарның ниити эртем билии болгаш политиктиг өзүлдези дээш хүн-бүрүде сагыш салыр херек. Аныяктарның ортузунга ажылды хүн-бүрүде углап башкарбышаан, партия организациялары комсомолчуларның бот-тывынгыр ажыл-чорудулгазын, оларның инициативазын деткиир ужурлуг.

Аныяктарны чөп кижизидери дээрге— оларның бот-тывынгыр ажылын, инициативазын, боттарының күжүнге бүзүрелдиин хөгжүдери ол. Партия организациялары болза, аныяктарны кижизидери—партияның бодунуң ниити херээ кылдыр, а комсомол ажылында четпестер болза, партия ажылының четпестери болур деп санаар хүлээлгелиг.

Партия организацияларының сорулгазы болза—комсомол организацияларының идепкейин бедидер, оларны дайынчы аргалыг болдурар, областың моон соңгааргы социалистиг чаартылгаларының хөрээнге—күш-ажылга бүгү аныяктарны идепкейлиг киириштирер.

Часкы тарылганың мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле нептередир

Колхоз тарылгазын дооскан

Тес-Хем районнуң Чыргаланды сумузунда улгатыр катыштырган Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артели часкы хову ажылдарын хуусаазының бетинде агротехниктиг чурумнар ёзугаар дооскан.

Артель бо чылын 414 гектар тараа культуралары тарыыр планын 420 гектар кылдыр, ооң иштинде аъш-чемниң кол культуразы кызыл-тасты 250 гектарны тараан. Бүгү тарылганың 110 гектарын аът кужу-биле аңдарган. Часкы хову ажылдарын эртирер талазы-биле колхоз даргазы И. Бичеоол, партия эге организациязының секретари С. Чикей, хову бригадазының бригадири О. Кеский-оол олар колхозчуларның бүгү күштерин чөп организастаан.

Ол ышкаш трактористер Төмбүрек, Херелмаа, колхозчулар Байыр, Таржай, Балбар, Долума, Чажылмаа, Ызыгуур, Салзыңмаа, Чылбак олар хову ажылынга идепкейлиг киришкен.

Артельдиң ажыл-ишчилери ам ногаа тарылгазынга белеткенип турар.

Областың районнарында часкы тарылганың чоруп турарының медээзи

(Май 10-да)

Районнар аттары	ниити күү сеткөн хуузу	Ооң иштинден колхозтар
1. Бии-Хем	83,1	83,8
2. Кызылдың көдээ	55,3	57,0
3. Улуг-Хем	50,3	59,0
4. Таңды	47,3	48,1
5. Тес-Хем	47,2	60,8
6. Чөөн-Хемчик	38,3	57,4
7. Сүт-Хөл	29,8	39,8
8. Барыын-Хемчик	26,7	40,2
9. Каа-Хем	26,3	26,9
10. Чаа-Хөл	26,0	38,7
11. Өвүр	11,3	38,0
12. Бай-Тайга	6,5	10,8
13. Эрзин	1,6	1,9

СОВХОЗТАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

	Тарыла аанын ниити күү сеткен хуузу	Ооң иштинден тараа культуларының хуузу
1. «ҮТКА 25 чыл ооң»	58,1	75,8
2. «Барлык»	50,7	75,5
3. «Элегес»	38,9	49,5
4. «Өөк»	34,4	41,1

ТАРЫЛГАНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

ВКП(б) райкомнарының болгаш ажылчы чоннарның депутаттарының район Советтериниң күүскомнарының илередип келгенин ёзугаар часкы тарылганы чедиишкинниг чорутканы дээш областың Хүндүлел самбыразынга киирери болза:

1. Бии-Хем районда **«Кызыл сылдыс» колхоз**—(даргазы эш Мактар, партия организациязының секретари эш Шойлаа) тараа культураларының тарылгазының планын 6 ажыл хүнүнде күүседип, планындан ажыр 80 гектар кызыл-тасты чажып тараан.

2. Бии-Хем районда **«Победа» колхоз**—(даргазы эш Козлов, партия организациязының секретари эш Балчыр-оол) тараа культураларының тарылгазының планын 9 ажыл хүнүнде күүсетпишаан, пландан ажыр 60 гектар кызыл-тасты чажып тараан.

3. **Пахоруков Николай Филиппович**—Таңды районда Балгазынның машина-мал ажылының станциязының тракторизи, «Революцияның чалбыыжы» колхозка шак графигин ёзугаар ажылдааш, хүнде 125 гектар тараа культураларын трактор сеялказы-биле чаштырып, 230—240 килограмм кывар чүүлдү камнап алган.

4. **Попеляев Сергей Дементьевич** — Таңды районда Балгазынның машина-мал ажылының станциязының тракторизи, «Революцияның чалбыыжы» колхозка шак графигин ёзугаар ажылдап тургаш, хүнде 120—121 гектар тараа культураларын чаштырган.

5. **Чернов Степан Иванович** —Таңды районда Балгазынның машина-мал ажылының станциязының тракторизи, «Чаа орук» колхозка шак графигин ёзугаар ажылдап тургаш, хүнде 106 гектар тарааны чаштырбышаан, 306 килограмм кывар чүүлдү камнап алган.

6. **Блинов Герасим Харламович**—Таңды районда Балгазынның машина-мал ажылының станциязының тракторизи, «Чаа орук» колхозка шак графигин ёзугаар ажылдап тургаш, 86 гектар тараа культураларын хүнде чаштышаан, 160 килограмм кывар чүүлдү камнап алган.

7. **Ермолаев Илья Алексеевич**—Бай-Хаак МТС-тиң тракторизи, Таңды районда «Сталинчы орук» колхозка шак графигин ёзугаар ажылдааш, бир ээлчегде 106 гектар тараа культураларын чаштырбышаан 200 килограмм кывар чүүлдү камнап алган.

8. **Третьяков Павел Федорович** —Бай-Хаак МТС-тиң тракторизи, Таңды районда Калинин аттыг колхозка шак графигин ёзугаар ажылда вышаан, бир ээлчегде 85 гектар тараа культураларын чаштырарын чеңдип алган болгаш 140 килограмм кывар чүүлдү камнап алган.

МТС-ТИҢ МУРНАКЧЫ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ

Районнуң колхозтарының часкы хову ажылының баштайгы хүнүнден эгелээш, колхозтарга МТС-тиң ажылдап берип турар трактор бригадалары кызымак күш-ажылды көргүзүп турар.

Ленин аттыг колхозта Шагаан-Арыг МТС-тиң эш Шожулга удуртқан трактор бригадазы илиртээриниң, чаштырарының болгаш тарыырының ажылын күүседип турар. Трактористер Бюрбю планын хүн бүрүде үргүлчү 140—145 хуу, Таргыы, Чолдак-оол 130—140 хуу, Даржаа 142 хуу күүседип турар.

Мичурин аттыг колхозта эш Гордеев удуртқан трактор бригадазы ол колхозтуң тракторлар күжу-биле ажылдаар планын ажыр хандырган.

Сталин аттыг колхозта МТС-тиң эш Назытыга удуртқан бригадазы 204 гектар кызыл-тас культуразын май 1-де чаштырарын дооскаш, бригада ниити планын 180 хуу күүседирин хандырган.

Часкы хову ажылының үезинде чеп-сек-херекселдериниң үрелген кезектерин кылырына болгаш чагыларны саат чокка кылыр ажылды Шагаан-Арыг МТС-тиң слесари Цыгулев күүседип, планын 110—140 хуу, электри каңнаачызы Дремлюгов Василий Семенович планын 120—150 хуу, Медник Конев планын 130—170 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар.

М. БУГАЛДАЙ.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер

Чаа-Хөл районнуң колхозтары часкы тарылга ажылынга киргенден бээр элээн үр үе эртип турар. Ол районда «Бай-Булун» болгаш Молотов аттыг колхозтарда Тюлюш Испей удуртқан трактор бригадазы мурнакчы ажылдап турар. Олар 400 ажыг гектарны культивастаан болгаш ам кидин-не чажып турар. Тракторист эш Имиижик 159 гектарны чаштырган. Ол трактористерниң чуртталга амыдыралын эки таарыштырган.

Ындыг-даа болза, Молотов аттыг колхозта часкы тарылганың организастаашкыны недергей чавыс, ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка куду болуп турар. Ында хову ажылының бригадазының бригадири эш Дыртай 70 гектар черни аът кужу-биле аңдарар тургаш, 9 хонукта чүгле 11,5 гектарны аңдарган. Чер аңдарыкчызы он кижиниң чаңгызы-даа нормазын күүсетпейн, хүнде 0,5 гектарны аңдарар планын 0,8—0,20 гектар кылдыр чөгенчиг чавыс бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Чижээ, чер аңдарыкчызы эш Норжун 6 хонукта чүгле 2,5 га черни аңдарган. Буга казыышкынында Бады, Чүлдүм, Алдын-оол олар хүнде 100 метр черни аштаар нормазын чүгле 20—30 метр кылдыр күүседип турар. Колхозчуларның күш-ажылын чеп организаставаанны-биле, чамдык колхозчулар чанаттаар, эртен ажылдан озалдаар, кежээ эрте ажылдавайн баар чоруктар бар болуп турар.

Колхозчуларның ажылдап алган күш-хүннерин хову бригадирлери Дыртай, Дажы олар кошкак демдеглеп, колхозчу бүрүзүн часкы тарылгаже эвилелдээрин чөгенчиг кошкак чорудуп турар. Тарылга ажылында күүсетинмээн ажылдарны хынавайн хүлээп ал, эки хыналда ажылдарын колхозтуң даргазы-даа, хову ажылының бригадазының бригадирлери-даа чорутпайн турар.

Тарылга белеткелин четпес чоруткаы-биле ам-даа 15 тонна үрезиннер четпейн турар болгаш бар үрезиннерин хораннаваан. Молотов аттыг колхозтуң даргазы эш Ак-Лама, партия эге организациязының секретари эш Дамбы-Лама олар часкы тарылга ажылын оперативтиг удуртпайн турар. Чамдык колхозтарда аът-биле аңдарар планныг черни бүгү күштү салып ажылдаарының улуу, МТС-тиң трактор бригадазынга идегээр чоруктар бар болуп турар. Ындыг хөөннерни болдурбайн аът-биле аңдарар черлерин план ёзугаар күүседирин бүгү колхозтар чеңдип алыры чугула.

К. ОНГА.

Ажылчы чоннар чаа чээшкинге бижидиишкинин үргүлчүлеп турар

* * *

Төрээн чурттуң чечектелиишкини дээш салыышкын

Кызылдың көдээ районнуң Сесерлигде «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттарының митинги хуралынга танышкаш, канчаар-даа аажок бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Хуралга бир дугаарында сөс ап чүве чугаалаан колхозтуң хойжузу район Соединиң депутады 64 харлыг коммунист эш Лапчар-оол мынча дээн:

— Күрүненің мооң мурнунда үндүрүп турган чээшкиннери болза, бистиң Төрээн чуртувустуң улус ажыл-агыйын катап тургузарынга улуг дузаны көргүскен, бистиң чуртувус дайын сөөлүндеги сталинчы дөрт дугаар беш чылдың планын хуусаазының бетинде чедиишкинниг күүсесткен. Бо бүгү чүүлдерниң ачызы-биле бистер колхозчулар бай-шыдалгыр чурттап тур бис. Меңээ күрүненің эгитинмес чээлизи-биле бир чуртталга бажыңын тудуп берген, ынчангаш мен бо чээшкинден 250 рубльдің облигациязын туда садып аптур мен. Ол болза, коммунизмниң улуг тудугларының тудуун дүргедедиринге салыышкын болур.

Дараазында сөс ап чүве чугаалаан эштер колхозта партия организациязының секретари эш Сагаан 200, колхоз даргазы эш Бопуш 200, колхозтуң инек кадарчызы эш Сарыгбай 300 рубльдериниң облигацияларын туда садып алганнар. Ынчангаш ол хуралга 30 ажыг колхозчулар бижиткен.

Д. ДАРМАЖА.

Бедик көдүрлүүшкүн

Сүт-Хөл районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне чээшкинин үндүрер дугайында чазактың доктаалын ынак Төрээн чурттуң улам ыңайгы чечектелиишкининиң дугайында, социалистиг күрүненің күчү-шыдалын быжыглаарының дугайында, ажылчы чоннарның бай-шыдалгыр амыдыралын улам эки-жидер дугайында большевик партияның, совет чазактың сагыш салыышкынының чайгылыш чок илергейлээшкини кылдыр уткааннар.

Районнуң бүдүрүлге, албан черлериниге, колхозтарынга чаа чээшкин-биле холбаштырган хөй кижилиг хуралдар болгулаан.

Киров аттыг колхозтуң колхозчулары, Сүт-Хөл, Алдан Маадыр сумуларының ажылчы чоннары Күрүненің чаа чээшкининге патриоттуг бедик көдүрлүүшкүн-биле чаңгыс эп-сеткилдиг бижидип, чээшкинге бижиткен акшаларын саң-хөө органнарынга бүрүнү-биле чыып киирип, бедик организастыг чоруун илередип турарлар.

Районнуң бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылчын, албан ааккыттарындан кижи бүрүзү чаа чээшкинге ай шалыңының хемчээлиндеи ажыр бижиткеннер.

Е. ГОЛУНОВ.

* * *

Чүректің ханызындан

Тес-Хем районнуң Y. Шынаа сумузунда Молотов аттыг колхозтуң өр, хеөзжен колхозчулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне чээшкинин үндүргенинге кызыгаар чок өөрүп байырлап турарлар.

Хөй уруглуг колхозчу Тарма бир дугаарында сөс алгаш, чугаалааны болза:

—Күрүненің чаа чээшкини болза, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелиишкининге, ажылчы чоннарның амыдырал чуртталгазын улам эки-жидерингe канчаар-даа аажок улуг ужур дузалыг болганын эки билир бис. Амгы чээшкин болза, коммунизмниң улуг тудугларының тудуушкунунга бүрүнү-биле ажыглатынар. Күрүненің чаа чээшкининге бижидери совет кижи бүрүзүнүң хамааты хүлээлгези болур. Мооң ужурунда мен бо чээшкинден 500 рубльдің облигациязын туда садып ап-тыр мен.

Хурал соонда бүгү колхозчулар эп-сеткилдиг бижидилгеже кирген. Чээшкинге бижиткен бүгү кижилер бижиткен акшазының 85 хуузун туда киргеен.

Е. СЕВИЛ.

Чаа чээшкиниң улуг чедиишкини

Бай-Тайга районда «Тээли» колхозтуң бүгү колхозчулары Күрүненің чаа чээшкинин үндүрер дугайында Совет чазактың доктаалын улуг өөрүшкү-биле танышкан.

Колхозчуларның хуралынга колхозчу Очур мынча деп чугаалаан:

—Бистиң чуртка мооң мурнунда үндүрүп турган Күрүне чээшкиннери улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, культураны чечектелдиринге, ажылчы чоннарның амыдырал чуртталгазын улам эки-жидерингe канчаар-даа аажок улуг ужур дузалыг болганын эки билир бис. Амгы чээшкин болза, коммунизмниң улуг тудугларының тудуушкунунга бүрүнү-биле ажыглатынар. Күрүненің чаа чээшкининге бижидери совет кижи бүрүзүнүң хамааты хүлээлгези болур. Мооң ужурунда мен бо чээшкинден 500 рубльдің облигациязын туда садып ап-тыр мен.

Хурал соонда бүгү колхозчулар эп-сеткилдиг бижидилгеже кирген. Чээшкинге бижиткен бүгү кижилер бижиткен акшазының 85 хуузун туда киргеен.

Е. СЕВИЛ.

Колхозчулар байырлап тур

Улуг-Хем районнуң Хайракан сумузунда Мичурин аттыг колхозтуң колхозчулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне чээшкинин үндүргенинге кызыгаар чок өөрүп байырлап турарлар.

Чаа чээшкиниң ужур дузазының дугайында колхозчуларның ниити хуралы болганының соонда Күрүне чээшкининге найыралдыг бижидилге эгелээн. Бир дугаарында колхозчу Самбуу, оон соонда Маспык-оол, Очур, Дамбар, Сазанаков болгаш оон-даа өске колхозчулар улуг өөрүшкү-биле бижиткеннер.

Ф. УИНУК-ООЛ.

Тракторист Илья Ермолаевтиң чаа рекорду

Краснодар крайның Малороссийский МТС-тиң сураглыг тракторизи Иван Бунеевтиң патриоттуг кыйгырыынга харыы кылдыр база Балгазында машина-мал ажылының станциязының эгелекчи механизаторларының ажылының аргаларын ажыглавышаан, Бай-Хаак МТС-тиң тракторизи Илья Алексеевич Ермолаев часкы тарылгага кайгамчыктыг чаа рекордту тургускан. Тракторист И. А. Ермолаев «Сталинчы орук» колхозка ажылдап тургаш, чээрби дөрт одуруглуг үш кошкак өөлкабиле май 11-де 17 шактың дургузунда 145 гектар тарааны, бир шакта-ла 3,5 гектарны кончуг эки шынарлыг чаштырган болгаш 318 килограмм кывар чүүлдү камнап алган.

Социалистиг чарыштың улуг идеязынга сорук кирген Илья Ермолаев ынак Төрээн чурттун чаагай чоруунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн улам ыңайгы бедидерин болгаш чаа чедиишкиннерни чеңдип алырын хүлээнип турар.

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

Улгаттыр катышкан колхозтуң партия организациязы

Вистиң чуртувустуң социалистиг көдээ ажыл-агыйы күүлүг чаа көдүрлүүшкүннүң оруу-биле хөгжүп турар. Колхозтарны улгаттыр катыштырганы амгы үениң техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап болурунуң, артельдиң ниити ажыл-агыйын бүгү талазы-биле хөгжүдериниң, колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралын улам ыңай бедидериниң аргазын берген. Ооң-биле өргелештир колхоз тургузуунуң чаа-чаа тиилелгелери дээш демиселге колхозчу массаларның шынчы организакчылары партия эге организацияларының база коммунистериниң ролю болгаш харыысалгазы өскен.

Каа-Хем районда боттарының ажылдарын мергежилдиг болгаш чүткүлдүг тургускан, боттарының сорулгаларын шын билгенин ажыл-херек кырында көргүзүп турар партия эге организациялары эвээш эвес болуп турар.

«Ленинский путь» колхозта партия эге организациязы (секретари эш Шипилин) районда база бир эң эки ажылдыг организация. Бодунуң бүгү ажылын план ёзугаар чорудуп, партия хуралдарын дожтаамал кылып келген. Аңаа парторганизацияның бодунуң болгаш колхозтуң ажыл амыдыралының чугула айтырыгларын шиитпирлеп турар. Партия организациязы бодунуң бүгү коммунистериниң идепкейиниң ачызында эки ажылдыг болу берген.

Колхоз улгаттыр катышкан соонда парторганизация бодунуң хүрээлеңинде 16 кежигүннерлиг апарган. Оларның күжү колхоз бүдүрүлгезиниң аайы-биле харыысалгалыг участоктарда шын таарыштыр тургустунган, эң ылангыя хову бригадазында 4, мал ажылында 4 коммунистер бар. Амгы үеде ажылдың бир эң чугула участогу тудуг ажылында коммунистериң 40 хуузу киржип турар. Ында партия бөлүүн тургускан. Шак мындаг байдал-биле партия организациязы болза, бүгү участоктарның ажылын үргүлчүүн контролюнуң адаанга тургузар, ажылдың кошкак болгаш четпес талаларын чогуур үезинде билип алыр, четпестерни чайладырының шын оруктарын дүрген айтыр аргалыг болуп турар.

Бүгү коммунистер колхоз бүдүрүлгезинде үлегерлиг ажылдап, боттарының большевикчи сөстери-биле болгаш ону херек кырында бадыткаан хууда күш-ажылчы үлегери-биле бүгү колхозчуларны сорук киирип, эдертип турарлар. Тудуг бригадазының бригадири Тараканов бригаданы эки удуртпушаан, боду ажыл нормазын доктаамал 120—150 хуу күүседип келген, а Шаравин, Созур олар 120—130 хуу. Коммунист Коңзай кадарчыда ажылдап турар, аңаа 278 баш хураганнар быжыглатынган. Оларны ол чидириг чокка доруктурган болгаш эки ажаалга, чемгерилге-биле хандырган. Кадарчы коммунист Чаш-оол бодунда онаашкан 32 баш инектерни, 18 баш каракуль уксаалыг кошкарларны чидириг чокка эки ажааган. Партия организациязының секретари эш Шипилин боду бүгү колхозчуларның мурнунга хүндүткелди чеьдип алган, 1950 чылда хову бригадазынга ол 571 күш-хүнүн ажылдап алган.

Партия организациязы коммунистериниң мурнакы ролюн хандырбышаан, колхозтуң баштаар чериниң ажылынче ханы кирип, аңаа идепкейлиг дузалажып келген. Колхозтуң баштаар черибиле хүн бүрүнүң харылзаазын быжыг тутпушаан ооң ажыл-агый чорудулгазын контрольдаар эргезин шын боттандырып турар. Коммунистерден колхозтуң баштаар чериниң соңгулдалыг органында 4, ревизия комиссиязында 2 кижи бар.

Ай санында 2 удаа кылып турар партия хуралынга колхоз даргазының, бригадирлериниң болгаш колхозта өске-даа удуртур эштериниң илеткелдерин ап турар. Сөөлгү хүннерде колхозтуң иштики ажылын улам күштелдиреринге холбашкан чугула айтырыгларны чугаалашкылаан. Ылаңгыя, мал кыштаглаашкынының, мал ажылының байдалының дугайында, часкы хову ажылынга белеткелдер дугайында, тудуг ажылының дугайында болгаш оон-даа өске.

Парторганизация бодунуң хүлээп ап турар шиитпирлери-биле болгаш ажылы-биле колхоз баштаар чериниң чиңгине чорудар ажылдарын черле солуваан турар, харын ооң ажылында четпестерни айтып, ол четпестерни узуткаарынга бодунуң угланыышкынын берип, туруп турар сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар талазы-биле массаны мобилизастап, сорук киирерингe дузалап турар. Чижээ, тудуг ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Оон үндүрген шиитпири организасмассалыг ажылдарны көдүрүп үндүргенг: тудуг бригадазының бригадиринге эш Таракановту тургускан, ыяш белеткелин организастаарын харыылаар кылдыр 5 коммунистери, олар-биле кады 10 комсомолчуларны чоруткан. Ында партия, комсомол бөлүктерин тургускан. Тускай агитаторларны бадылаан, эргежок чугула солуннарны ол бригараже чорудуп турар кылдыр тускайлаан. Ооң түннелинде, бригадага социалистиг чарыш калбарган, ам ында 30 кижи ажылдап турар. Оларның хөй кезии ажыл нормазын ажыр күүседип турарлар. Колхозтуң ыяш белеткелиниң планы күүсетинген (1628 кубометр).

Парторганизация партийжи-политиктиг ажылдарны ажыл-агый сорулгалары-биле, ооң күүселдери-биле кончуг шын холбаштыр түннеп көрүп турар. Кайда-ла агитация-массалыг ажылдар багай болдур, ында ажыл-агый түннелдери багай болуп көстүр дээрзин агитаторлар билирлер. Масса-политиктиг ажылдар янзыбүрү хевирлер-биле чоруп турар. Агитаторларны ажыл-агыйның шиитпирлиг участоктарында хуваган. Олар колхозчуларга илеткелдер, беседаларны доктаамал чорудуп турарлар. Оларның иштинде ең эки ажылдап турарларның аттары: коммунист А. В. Сарапулов, комсомолчу Л. Попкова, Г. Гаминина, Ф. Иванова болгаш оон-даа өскелер бар. Олар боттары үлегерлиг күш-ажылчылар болуп, бүдүн чартык болгаш ийи нормаларны күүседип турарлар, 1950 чылда Иванова Фросия 324 күш-хүнүн ажылдаан, а Попкова болза—250. Оларның чорудуп турар агитациязы ынчангаш хөделдиркичи болуп турар.

Колхозтуң иштики амыдыралында хана солун болза, ёзулуг башкарыкчы болгаш организакчы, кижизидикчи рольдуг болу берген. Ону орус, тыва ийи дыл кырында үндүрүп турар. Ооң эвлечеглиг номерлеринде колхозтуң иштики амыдыралы-биле холбаштырган кижизидикчи ужур-дузалыг чугула материалдар үнүп турар. Районнуң колхозтарының иштинден тараа бастырылгазын, үрезинниң долу уруушкунун болгаш часкы тарылгага белеткелди бо колхозтуң бир дугаарында доосканы таварылга эвес. Ам тарылганы чедиишкинниг чорудуп турар.

Парторганизация коммунистериниң политиктиг өөредилгезинге улуг кичээнгейни салган. 15—15 кижи дыннакчылар политшкола болгаш И. В. Сталинның допчу намдарын өөренир бөлүм эки ажылдап турар. Оларда бүгү коммунистер хаара тутунган. Кичээлдер үзүктелиишкин чокка ажылдап келген, дыннакчылар боттары коиспектилерни эки кылып турарының уламындан өөренген материалдарны чедиишкинниг шингээдип алганнар.

Партия организациязы комсомол организациязын хүн-бүрү удуртуп, ооң ажылын углап-шиглеп турар. Колхозта комсомолчулар 20 кижи. Бо болза, улуг күш. Олар херек кырында партия организациязының дайынчы дузалакчылары болуп турарлар. Шупту комсомолчуларның күжү күш-ажылдың шиитпирлиг участоктарында база-ла үлей тургустунган. Колхозтуң баштаар черинде 2, агитаторларда база хөй комсомолчулар бар. Комсомолчулар бүрүнү-биле өөренип турарлар. Колхозка культурчырыдыышкын ажылдарын хөгжүдеринге комсомол организациязы кол роль ойнап турар. Аныяктарның уран-чүүлдер бөлгүмү үргүлчү ажылдап турар. Комсомол организациязының секретари эш Сарапулов колхозтуң аныяктарының шынчы удуртукчузу болу берген.

Партия организациязы колхозчу кадырларны өөредиринге, кижизиденинге, күш-ажылды организастаарынга болгаш ооң сагылга чурумун экижидеринге, мурнакчыларның хүрээлеңин өстүреринге, оларның дуржулгаларын агрономия эртеминиң чедиишкиннерин шиңгээдиринге улуг кичээнгейни салып келген.

Колхоз эрткен чылдың күскү тараа ажаап алыышкынының үезинде ниити чедиишкиннер-биле чергелештир хүнбүрүде 1100 снопту баглап турган эштер Е. Иванова, Попкова, Ярина, үлегерлиг малчын Салчак Севильбаа болгаш өске-даа хөй-хөй билдингир стахановчуларлыг болган. Чер ажылының культуразын бедидеринге, мал ажылын сайзырадырынга, колхозчуларның культурлуг амыдыралын чечектелдиреринге партия организациязы хамыктың эгелекчи чаа саналдарын үндүрүп турар.

1951 чылда партия организациязы тудуг ажылының темпизин дүргедедип, араттарны өглерден бажыңнарже көжүрүп, колхозчу сууржулганы доозарынга бүгү колхозчуларның күжүн мобилизастаар. Хову ажылының талазы-биле га чер бүрүзүнден 20—22 центнер тараа-ны алыр сорулганы салган. Малдың породазын экижидип, ооң баш санын болгаш продуктулуун өстүрерин колхозчу малчыннар чугаа чок күүседип шыдаарлар.

Н. ЛОБАНОВ,
ВКП(б) Каа-Хем райкомунуң секретари.

Часкы тарылганың ажылында четпестерин дүрген узуткаар

Часкы тарылганы үлегерлиг чорудары ооң эки кылдынган белеткелдериндеи хамааржыр. Харыысалгалыг ол сорулганы Улуг-Хем районда чамдык колхозтар болгаш МТС багай күүсеткениндеи тарылганың бир дугаар хүнүнден өгелээш частырыглар болгаш агротехниктиң чурумнарын үрээр үүлдер илеретинген.

Жданов аттыг колхоз (даргазы эш Назыты, партия эге организациязының секретари эш Ном-Хуурак) хову ажылынга шуут белеткел чогу илеретинген. Шагаан-Арыг МТС-тиң ачызы-биле планныг 413 га тараа культураларындан үүгле 90 ганы аът күжү-биле кылыр кылдыр артырган. МТС-тиң эш Печенкин бригадирлээн трактор бригадазы чеьдип кээрге, колхоз даргазы эш Назыты белен эвес ужурундан чиде чорта бергеш, үш хондур арагалаан. Үрезин четче эвес, бар үрезинни колхоз төвү 40 километрден ховуже сөортпээн, ол аразынга ийи тергелиг ийи арган аът ийи-үш хонуп чоруур, чүүк сөөртүр өске ажыл аттары тывылбаан. Ол үрезиннерни сөөртүрүн МТС-тиң трактор бригадазы маннаар чорукка таваржып, сөөртүнген үрезиннерни хораннаар хоран садып алырының акшазы 400 рубльди эш Назыты бодунуң сускуну арагага садып алган. Аът-биле тарыыр 90 ганы 7 хонукта үүгле 5 ганы чарган.

Ындыг чорукту Ворошилов аттыг колхоз (даргазы эш Чаш-оол, партия организациязының секретари эш Мандый-оол) кылып турар. МТС-тиң трактор бригадазы ховуга чеьдип келирге, ооң даргалары колхоз суурунда, хову бригадири эш Буян-оол ол бригадага ис баспаан, партия организациязының секретари эш Мандый-оол чаңгыс кел-реш мунуп чораан аъдының кырындан безин дүшпейн, ниити байдалды бижип-бижип алгаш, чава берген. МТС-тиң трактор бригадазы чажып кирер дээрге сөөртүнген белен үрезин чок 26 тонна үрезин колхоз складында чытпышаан болган.

Ол ышкаш байдал Маленков аттыг колхозта бар. Баян-Колда «10 дугаар улуг хурал» колхозтан алыр үрезинин ам-даа албайн саадап турганы-биле колхоз үрезин чок бергедеп турар.

Часкы тарылганың талазы-биле агротехниктиг чурумнарны каржызы-биле үреп турар үүлдер бар. Мичурин аттыг колхоз (даргазы эш Дамбар, хову бригадири эш Тавва) кызыл-тас үрезинин чашпайн тургаш, апрель 22-де 60 га черге чиңге-тараа чашкан, Димитров аттыг колхоз (даргазы эш Санаа, хову бригадири эш Дадар-оол) 130 га черге чиңге-тараа чашкан үүлдер бар.

Шагаан-Арыг МТС часкы тарылга белеткелинге чөгенчиг байдалдарны көргүзүп турар. Ворошилов аттыг колхозка бир трактор 7 хонук иштинде 16 га тараа-ны тараан болгаш ол трактор бо чылын септелгеге кирбээни магат чок. Ленин аттыг, Мичурин аттыг колхозтарга черни ханы эвес аңдарган. Ол черде МТС-тиң директору эш Гордейниң, МТС-тиң улуг агроному эш Сагаяковтуң таварыыр машина оруун ханы чаргаш, улус барбас 60—70 га тараа-ларның ортузунга 5—6 сантиметр кылдыр аңдаргылаан үүлдер бар. Шагаан-Арыг МТС, «Свобода труда» колхозтуң тракторларын дузалаштырарыбиле Ворошилов аттыг колхозче чорудуп кааргa үш-дөрт хонук иштинде 25-ле га черни аңдаргаш чоруй барганнар.

Шагаан-Арыг МТС-тиң директору эш Гордей ховуларга барза-даа үрелген тракторлар чанынга баарындан шуут дезер, ону дүрген ажылдадыр улуг бригадирлерни кончуурунга өйлешкен. МТС-тиң директорунуң политик талазыбиле оралакчызы эш Кулаковтуң ховуже үнери тарылга эгелээн соонда шуут соксаан. Баян-Колда дөрт дугаар трактор бригадазында чаңгыс-даа агитас-массалыг ажылдың хевирлери чорбастаан. Социалистиг чарыш чок, хана солуну, агитхуудустар үнмейн турар. Трактор бригадаларында партияның, комсомолдуң тускай агитаторларын тургуспаан, ында чаа солуннар журналдар барбайн турар болгаш кандыг-даа кижизидилге ажылындан хоорук байдалдыг ажылдап турар.

Үстүнде үүлден алырга район часкы тарылгага белеткел талазы-биле четпес киргенин херечилеп турар. Хуу ажылдыглар тарылгаже ам-даа кирбээн. Сумму Советтериниң даргалары боттарының контораларындан ам-даа үнгелеп турар. Баян-Кол ховузу районнуң колхозтарының болгаш хуу чонунуң эки тарылга шөлү болуп турар, ында чаңгыс-даа хуу ажылдыг кижилер тарылгаже кирбейн турар болгаш ол талазыбиле кандыг-даа удуртулга чок болуп турар. Районнуң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы эш Желтовский, районнуң көдээ ажыл-агый килдизинiң эргелекчизи эш Поляков бо ажылды шуут утканнар.

Тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг, үлегерлиг доозары дээш районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн часкы хову ажылдарынче эвилелдээри кол сорулга болур.

М. БУГАЛДАЙ.

Солун лекция

Суг-Хөл районнуң төвү Суг-Аскы суурга ВКП(б) обкомунуң секретари эш Анкудинов «Удуртулганың большевикчи арга хевири» деп солун лекция кылган. Лекция болурунуң мурнунда районнуң культура бажыңынга район төвүнүң ажылчыннары, албан хаакчыттары, сумулар, колхозтар даргалары, партия эге организацияларының секретарьлери долдур олурупкан турган.

Ол лекция партия, совет, хөй-ниити органнарының ажылдакчыларынга ёзулуг школа болган. Удуртулганың талазы-биле марксисчи-ленинчи теорияны практика-биле холбаштырар дугайында тодаргай билигни дыннакчылар алган.

С. СЕРИҢ-ООЛ.

Сумулар Советтериниң сессиялары

Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей сумму Совединиң дөртку сессиязы болган. Аңаа сумуда «Красный пахарь» колхозтуң тудуг ажылының дугайында ол колхозтуң тудуг бригадири Маннай-оолдуң илеткелин дыннаан.

Колхозта тудуг ажылын суму Соведи четпес удуртуп келгенин сессияның киржикчилери шыңгыы шүүмүүлээннер. 1950 чылдың тудуг планы үүгле 50 хуу күүсетинген болгаш 1950 чылда 1650 кубометр тудуг ыяжы белеткээр тургаш херек кырында 733 кубометрни белеткээн.

Колхозта үргүлчүүнүң тудуг бригадазы бар-даа болза, колхоз баштаар чери оларны чогуур чепсек херектелдер-биле хандырбаан, аъттарның дериг херектели четпес болгаш бригаданың чамдык тудугжуларын өскээр ажыглап турган чорукту депутаттар буруу шаап шүүмүүлээннер.

К. ДАЛАЕВ.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга суму Совединиң дөртку сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Сессияга сумму школазының 1951—1952 өөредилге чылынга белеткелиниң болгаш сумуда чоннуң бот-онаалга үндүрүүнүң чыылдазының, ооң чарыгдазының дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Сумуда школаның 1951—1952 өөредилге чылдарынга белеткели кошкак, ылаңгыя оттулар ыяш ам-даа четче белеткетинмээнин суму Совединиң депутаттары шүүмүүлээннер.

Чоннуң бот-онаалга үндүрүүнүң сумуда хавырылдазы четпес чоруп турар. 1950 чылда чондан 13.500 рубльди чыыр деп шиитпир турда ону күүсетпейн, чүү-ле 7657 рубльди чыгган.

Оон ыңай 1951 чылдың бот онаалга үндүрүүн чогуур өйүнде чыгаш суму төвүнге хөй ниитиниң бир чунар-бажыңын тудар, база 1951 чылдың 6 айга чедир суму-биле район төвүнүң аразынга машина оруунуң тудуун эгелээр деп сессия тускай шиитпирни үндүрген.

С. СОЧУТ.

Часкы тарылгада культура-чырыдыышкын ажылы

Часкы хову ажылында ажылдап турар хову болгаш трактор бригадаларынга, база тудуг бригадаларынга янзыбүрү оюн болгаш концерттерни көргүзери-биле Сүт-Хөл районнуң культура бажыңындан организастааны, эш Момбетказиевага баштаткан культура бригадазы апрель айда 3 колхозка болгаш 3 суму төптеринге 7 удаа шии, концерт үүлдерин көргүскен болгаш оларны 300 ажыг кижи көрген. Аныяк ойнакчылар Клара, Шура олар онза эки ойнап чораннар. Ойнакчылар часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелбиле хуусаа бетинде доозарының ужурдузазын колхозчуларга таныштырып чораннар. Культура бригадазы оюннарны көргүзери-биле кады, боттарының күш-ажылы-биле колхозтарның ажылынга дузалажып, ылаңгыя Калинин аттыг колхозтуң буга казар ажылынга киришкеннер.

* * *

Улуг-Хем районнуң Матросов аттыг культура бажыңычың культура бригадазы апрель айда Чаа-Хөл районнуң Кара-Суг бүдүрүлгезинге барып, эштер Широбоков, Ермолаев оларның удуртулгазы-биле хүндүс уругларга, кежээ улуг улустарга 2 удаа халас концерттерни көргүскеннер.

Б. МАКСЫР.

* * *

Чоокта чаа Тере-Хөл районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы район төвүнге болуп эрткен. Чөвүлел хурал культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылында бар четпестерни чидии-биле илередип, бо ажылды моон сонгаар район иштинге калбартып чорудар дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

Чөвүлел хуралдың шиитпирин херек кырынга боттандырып эгелээн болгаш район төвүнде, албан черлеринге, база сумулар төптеринге бот-тывынгыр урашчүүлдүң бөлүгмнерин тургускан. Ол бөлүгмнер ам хайнылышкынныы-биле ажылдап турар.

Номчулга бажыңынга болгаш көжер кызыл өгге часкы тарылга үезинде культура-массалыг ажылдарны чорудар кылдыр белеткеп турар.

К. СЕДИП.

Кызыл аэропорттуның кол штурманы П. Лещенконуң 1951 чылдың чайгы ужудуушкунунуң стахановчу путёвказын эң эки ужудукчуларның бирээзи А. Ёнзакка тыпсып турары. Чуруу А. ЕРМОЛАЕВТИИ.

Чер-чер Советтериниң ажылынга шүүмүүлел болгаш бот-шүүмүүлелди калбартыр

Большевик партияның болгаш совет чазактың удуртулгазы-биле Совет Тыванның ажылчы чоннары боттарының облазының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн чыл бүрүде улгаттырып турар, культур тургузуушкунунга чедиишкиннерни көвүдедип, боттарының материалдыг чаагай амыдыралының деңнелин бедидип турарлар.

Областа колхозтар быжыгып турар. Оларның тарылга шөлдери чыл бүрүде калбарып, оларның дүжүдү улгадып турар, ниитилештирген малдың саны өзүп, ооң продуктулуу улгадып турар, алдын үлетпүрү-биле кады чурт үлетпүрү сайзырап турар. Улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының хөрээнге чаа-чаа чедиишкиннерни чыл бүрүде чеьдип ап турар, колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан хаакчыттарның материалдыг болгаш культурлуг чаагай амыдыралы чайгылыш чокка көдүрлүп турар.

Ол бүгү чедиишкиннерге чер-чер Советтериниң организакчы болгаш мобилизакчы роли тодаргай көстүп турар. Партия органнарының удуртулгазы-биле ажыл-агыйның бүгү адырларында организастыг болгаш культур-кижизидилгелиг ажылдарны Советтер чорудуп турарлар. Олар ажылчы чоннарның калбак массазы-биле муң-муң удаазыннар дамчыштыр харылзаалыг турарлар.

Советтиң аппарады болза, «делегейде туруп турар күрүне аппараттары-биле деңнээрге күрүне аппарадының дээди хевири болур» деп эш Сталин өөредип турар.

Күрүне эрге-чагыргазының органы болур Советтер болза, улустуң улуг идегелин хандырып турар болгаш оларның мурнунга харыылап турар. Сөөлгү үеде болган чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга Тыва автономнуг областың ажылчы чоннары Советтерге хөй санныг болгаш бүгү талалыг чагыгларны берген болгаш оларның ажыл чорудулгазында шыдажыр аргажок четпестерни чидии-биле шүүмүүлээннер.

Ол болза, таварылга эвес. Чүге дээрге, совет тургузугнуң амыдырал үндезини — коммунистиг партияның политиказын амыдыралга шын болгаш чайгылыш чокка Советтер боттандырарын ажылчы чоннар күзеп турарлар, күрүненің, улустуң сонуургалынга хора чедирип турар бюрократизмни совет аппаратка тургуспас ужурлуг.

Областың колдуунда бүгү районнарынга соңгукчулар облкүүскомнуң болгаш райкүүскомнарның организас-массалыг ажылдарының багай тургустунганын, көдээ (суму) Советтеринге, райкүүскомнуң килдистеринге, доктаамал комиссияларга четпес дузалажып турган дугайын, күүскомнар боттарының ажылынга депутаттарны болгаш совет активти четпес киириштирип турган дугайын шүүмүүлээннер.

Ажыл-агый органнарының, школаларның, эмнелгелериниң, культур-чырыдыышкынның албан черлериниң ажыл чорудулгазын удуртурун экижидерин, ажылчы чоннарның хереглелдерин болгаш негелделерин чөптүг харыылаарын Советтерден соңгукчулар негээннер.

Ажылда четпестерни шүүмүүлээр большевикчи шүүмүүлелдиң оду соксавас. Тес-Хем райсовединиң 2 дугаар сессиязынга депутаттар колхозтарда мал ажылының багай турарының, райкүүском ынаар шоолуг кичээнгей салбайн турарының дугайын шыңгыы шүүмүүлээннер. Райкүүском районнуң ажыл-агыйының хөгжүлдезинiң удуртулгазын кошкак боттандырып, сумулар Советтериниң ажылынга дузалашпайн, боттарының шиитпирлериниң күүселдезин хынавайн турарының дугайын депутаттар айтып турганнар.

Колхозтарда тудуг ажылдары ышкаш чугула ажылды Каа-Хем райкүүскому четпес удуртуп турганын райсоветтиң 2 дугаар сессиязынга шүүмүүлеп турган. Районда колхозтарның тудуг ажылы багай турбужа, көдээ болгаш колхоз тудуунуң килдизиниң ажылын райкүүскомнуң хуралынга чаңгыс-даа катап чугаалашпаан. Райкүүском көдээ Советтериниң ажылын хынавайн, оларның ажыл планын негевейн турганын оларның протоколдарын райкүүскомда кым-даа номчуваайн турарын, көдээ Советтериниң сессияларынга райкүүскомнуң ажылдакчылары киришпейн турарын депутаттар чөптүү-биле шүүмүүлеп турганнар.

Совет органнарның ажылында улуг четпестер ам-даа бар турарын үстүнде чижектер херечилеп турар-дыр.

Элээн хөй райкүүскомнарның ажылында ажылчы чоннарның билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын хүлээп алгаш, шиитпирлеп көөр ажылдарда чогуур корум чурумну ам-даа тургуспазн. Райкүүскомнарның харыысалгалыг ажылдакчыларының столдарының иштинден кандыг-даа шиитпир үндүртүнмээн дыка хөй билдириишкиннер хыналда үезинде тыптыр таварылгалар ам даа эвээш эвес болгай.

Чамдык райкүүскомнар даргалары ажылда четпестер-биле эптежи берген олургулаар, шүүмүүлелдерни хүлээп алырлар, ажыл херекти өдер экижидер мен деп каш катап хүлээнирлер, ындыг-даа болза, ол хүлээп алган шүүмүүлелди боттандырары ооң соонда чорувастаар. Бодунуң ажылында «улуг» чедиишкиннерниң артында четпестерни четче көрбес болгаш шүүмүүлелге удурланы бээр чер-чер Советтериниң күүскомнарының өске хевирлиг удуртукчулары база бар.

Шүүмүүлел болгаш бот-шүүмүүлел болза, совет ниитилелдиң хөгжүлдезин шимчедир күштериниң бирээзи болур деп эш Сталин өөредип турар. Ол болза, четпестер-биле демиселге шыгатынган чепсек, Советтериниң хөй янзы бүгү ажылдарын экижидер демиселге күштүг чепсек болур.

М. ПАХОМОВ.

Хоорайывысты чаагайжыдаалыңар

Большевик партия, совет чазак болгаш эш Сталин Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйын хөгжүдер, Тываның ажылчы чоннарының материалдыг амыдыралын экижидер дугайында хүн бүрүде сагыш салып турар.

Тыва автономнуг областың суурларын, хоорайларын, ооң иштинде область төвү Кызыл хоорайны сайзырадырынга 1951 чылда хөй түннүг хөреңгини чазактан берип турары ол дугайында тодаргай херечи болур-дур.

Кызыл хоорайның бүгү чаагайжыдылгазынга күрүнеден 2080 муң рубльди төлевилээн, ооң иштинде чунар-бажыңның капитал тудуунга 500 муң рубль, электри станциязынга 350 муң рубль. Кызыл хоорайны чаагайжыдып, оруктар, тротуарлар септээринге, ыяш тарылгазынга 610 муң рубльди, база өске-даа тудугларга болгаш септелгелерге хөй түннүг рубльди төзевилеп киирген.

Үстүнде түннерни чөп болгаш үре түннелдиг кылдыр ажыглаары-биле Кызыл хоорай Совединиң күүскому моон адаанда хемчегларни чорудар деп турар. Чаа чунар-бажыңның тудуун бо чылын доозар болгаш 4 дугаар кварталдың сөөлүнде ажыглалга киирер. Хооркомхозтуң 6 бажыңнарының капитал септелгезин чорудар, ооң иштинде Ленин кудумчузунда 16 дугаар бажыңның иштин даштын штукатурлаар, ооңбиле кады 8 аал ишти чурттаар чаа бажыңның тудуун дооскаш, 3 дугаар кварталда ажыглалга киирер.

Кызыл хоорайны чаагайжыдар талазы-биле Октябрь кудумчузун чедир кылыр, Комсомолская кудумчузунуң кылыын доозар. Оон ыңай, Кочетов, Чүлдум кудумчуларының капитал септелгезин чорудар болгаш хоорай кудумчуларынга хөй санныг чаа ыяш тарылгаларын чорудар.

Үстүнде бүгү-ле ажылдарны хооркүүском чүгле акша хөренги-биле бүдүрүп ап шыдавазы билдингир. Ынчангаш ол ажылга чурттакчыларны киириштирери-биле бо чазын 5000 хире ыяшты хоорайның кудумчуларынга тарыыр талазы-биле 7 воскресникти организаатаар деп хооркүүском төлевилеп турар.

Чүгле ыяш тарылгазынга эвес, а кудумчу болгаш тротуарларның септелгезинге хоорай чурттакчыларының киржилгези онза чугула херек деп чүве билдингир.

Ф. СКОРОХОДОВ.

Школалар удуртукчуларының ажылының стилиниң дугайында

ВКП(б)-ниң 18 дугаар конференциязынга кылган илеткелинге эш Г. М Маленков удуртукчу каадырларны шилип алырының айтырынче кол кичээнгейни угландыр салган. Заводтуң, фабриканың, ол ышкаш кандыг-даа албан чериниң ажылының чедиишкини ону чогум кым баштап турарындан, улуу-биле хамааржыр дээрзин большевик партия, совет чазак өөредип турар. Ол айтыышкынның шынныын школаларның ажылынга база хамаарыштырып болур. Амыдырал биле практика—удуртукчу кандыг болдур, школа базындыг болур деп дүрүмнү чаягаар-ла идип үндүрүп турар. Школа бүрүзүн бедик билиглиг, культурлуг, тывышчы чүткүлдүг болгаш инициативалыг удуртукчу-биле хандырар төлээде, хамык күжениишкиннерни мөөңней тургузары ынчангаш эргежок чугула.

Ынчаарга школаның удуртулгазын билдилии-биле боттандырып турар школа директорлары болгаш эргелекчилери бистиң областа эвээш эвес. Оларга Бай-Хаак ортумак школазының директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы эш Т. Яременкону, Туран ортумак школазының директору эш М. Селинаны, Тарлаг эге школазының эргелекчизи эш И. Шульгинни, Чадаана суму школазының эргелекчизи эш Семис-оолду болгаш өскелерни-даа хамааршытырып болур. Үстүнде айыткан эштерниң удурткан школаларында өөредилгениң чорудулгазы таарымчалыы-биле тургустунган, школадан болгаш класстан дашкаар кижизидилге ажылын билдилии-биле организастаан школаларының ишти, дашты арыг-шевер, корум-чурумнуг болгаш башкылар коллективи найыралдыг ажылдап турар.

Оон ыңай, удуртур эрге-дужаалдарны эдилеп турар болзажок, оларга дааскан ажыл-херектиң алыс иштинче сиңнигип кирбес, харыылап турары ажылдың боттуг байдалын сонуургап корбес, анаа-ла ат чалаан удуртукчулар ВКП(б)-ниң 18-ки конференциязынга чидиг шүүмүүлелдерге таварышкан турган. Бистиң областың школалар директорларының (эргелекчилериниң) аразында ындыг ажылдакчылар база эвээш эвес. Ындыг директор ийикпе эргелекчи школага ай-айы-биле, чыл-чылы-биле олуруп-ла турар, ындыг болза-даа, бодунуң ажыл-херээн билбес болур таварылгалар ховар эвес. Биология башкызы канчаар башкылап турарын, 1-ги класстың башкызы уругларны бижикке канчаар өөредип турарын, орус дыл башкызы чүге өөредип турарын, кичээлдерге болгаш школадан дашкаар-даа үеде өөреникчилер боттарын канчаар ап чоруурун мырыңай сонуургавас, сагыш амыр олуруп турар. Ол ындыг директор ийикпе эргелекчи бодун школа ажылының харыысалгалыг удуртукчузу кижи мен дээрзин бичии-даа медереп билбес болгаш ажылдакчы бүрүзүнүң чедиишкинин-даа, четпестерин-даа ожаарып көрбес болуп турарын амыдырал ылаптыы-биле бадыткадып турар.

Кызыл-Мажалык чеди чыл школазының директору эш Юрьев, Тере-Холдүң Чыргаланды чеди чыл школазының директору эш Сүрүңмаа, Барыын-Хемчиктиң Аянгаты чеди чыл школазының директору эш Самбуу, Эрги-Барлык чеди чыл школазының директору эш Макар, Аскы-Барлык, Шекпээр суму школаларының эргелекчилери эштер Намзырай, Сериң-оол, Бай-Тайганың Дөң-Терек школазының эргелекчизи Сүзүкей дээн ышкаш, шак ындыг ажылдакчыларның чингине төлээлери бисте бар. Ажылга тайбың, ону хамаанчок ёзу-биле көрүп турарының уламындан, ук школаларда өөредилгениң куду шынарлыы, өөредилге херекселдериниң шуут тудагдалдыы, школа, интернаттарда арыг-шевер эвес, корум-чурум чок, үш-үдүрүм байдал, оларр чүүлдүң удаа-дараа үзүктелиишкини болгаш уругларның школадан улуу-биле казытынып үнер чоруу-даа ол удуртукчуларның сагыш сеткилин бичии-даа дүвүретпейн турар. Школалары ол хире бергедеп турунда, олар анаа-ла сагыш амыр ёзу-биле көрүп эртирип турарлар.

Күрүнеден удуртур эрге-дужаалга томуйлап олурткан партия кежигүнү-даа, кежигүн эвес-даа, ёзулуг большевикчи удуртукчунуң мөзү-шынарынга ындыг ажылдакчыларның бичип-даа домейлежир чүвези чок дээрзи тодаргай-дыр. Чингине школа удуртукчузу кижи күрүненің мурнунга бодунуң харыысалгазын ханызы-биле медереп билир, бодунуң херээнге ынак, аңаа бүгү күжүн берген турар ужурлуг.

Ындыг болза-даа, дааскан ажыл-херектің бүгү кезектеринче сиңнигип кирбээн турар чүве болза, ынчаарда база-ла ёзулуг удуртукчу болгаш организакчы болуп шыдавас. Школалар удуртукчулары бодунуң башкыларын эвизи-биле өөренип билген, оларның кичээлдеринге үргүлчү олурушкан, башкыларның ажылын соксаал чок контрольдаан, негелдени шыңгыыраткан, ажылдакчыларны аайлап баштаан, оларны бир чедиишкинден өске чедиишкинге чедирген турар ужурлуг. Ынчаарга, ылангыя школага эки удуртукчу болуйн деп күзээринден ангыда, билиг база херек деп үвени амыдыралдың дуржулгазы көргүзүп турар. Школаның ажыл-херээн, ону чедиишкинниг удуртурунуң бүгү билиглерин болгаш аргаларын билип албайн чыда, школа директорунуң боттандырза чогуур нарын болгаш хөй талалыг ажылын күүседип шыдаар мен деп идегээр болза, катырыпчыг болур ийик. Кажан-бир шагда өөренип тургаш, ук өөредилгезин доосваан, кайы-бир шагда кандыг-бир үве дугайын шала соора номчаан, ынчалзажок ол номчаан үүлүн билбейн барган, кандыг-бир билигниң ужу-кыдыын баккасокка билген болзажок, ооң иштинче ханылап кирбээн, ам өөренирин ораладшпайн чоруур, билии четпес, культуразы куду директорну башкыларга дуза чедирип шыдавас, багай удуртукчу деп санаар херек. Педагогтуң ажыл-чорудулгазынга шак ындыг «билдилигниң» холбажыр чоруу дүрген хора чедирер боордан башка, кандыг-даа дуза болуп шыдавас.

Үстүнде айыткан Сүрүңмаа, Юрьев, Самбуу, Макар, Намзырай, Сериң-оол, Сүзүкей чергелиг школа удуртукчулары педагогиктиг чогуур өөредилге чок хирезинде, боттарының ниити эртембилиин, педагогиктиг мергежилин бедидер дугайында кызыл оралдашпас, педагогика, методиканы-даа өөренмес, школазының башкыларының кичээлдериге-даа олурушпас, олурза-даа кончуг ховар болуп турар. Олар үүгле өөредилге-кижизидилгелиг ажылды багай удуртуп турар үве эвес, харын ажыл планын безин чогаадып билбес, ол чокка ажылдап турарлар. Шак ындыг удуртулга чогум кандыг-кандыг чөгенчиг бак байдалдарны өскүдүп болурун бодаанының-даа дүжүү чок-тур.

Бодунуң ажыл-херээниң ылап ээзи болур дизе, өөредилге-кижизидилгениң чорудулгазын эвизи-биле билген, уругларның психологиязын чазыг чокка таныып билир, бодунуң башкылап турар эртемин быжыы-биле шингээтирип шыдаан, педагогиктиг күш-ажылдың ёзулуг мастери болурунуң үлегерчижээн өске бүгү башкыларга көргүзүп, арга-дуржулгазын дамчыдып шыдаан турары — школа удуртукчузунуң чайлаш чок хүлээлгези ол. Совет школаның удуртукчузу болза, бүгү чүүлдерге кажан кезээде организастыг, ажылишчи байдалдың көрүнчүктелчек үлегерин көргүскен турар ужурлуг.

Школа директорунуң ийикпе эргелекчизиниң ажылының характери болгаш стили дээрге — өске бүгү чүүлдерге бодаарга, бүгү башкылар коллективиниң ажыл чорудулгазынга, сагыл-чурумунга, харылзаа найыралынга канчаар даа аажок кижизидилгени ужур-дузалыг фактор болур. Бодунга болгаш удуртулгазында турар кижилерге шынгыы негелдериг болуру эргежок чугула. Ындыг турбужа, эп-найырал үрелбезе-ле ажырбас оң дээр хөөн-биле, башкылары чүү-даа үүлгедип каарга, ону чажырып базар ийикпе камгалаарынга белен, башкылар ортузунга шүүмүүлелди болгаш бот-шүүмүүлелди калбартыр хөңнү чок, ооң ужурундан оларның күрүне болгаш ниитилел мурнунга харыысалгазын кошкадып турар директорлар, эргелекчилер бисте бары чажыт эвес. Оларга Балгазын чеди чыл школазының директору эш Чужинов, Хову-Аксы эге школаның эргелекчизи эш Чашуин, Хандагайты чеди чыл школазының эргелекчизи эш Достай олар хамааржыр.

Совет школаның удуртукчулары башкыларның ажыл-чорудулгазында школаны бурунгаар шимчедип шыдаар чаа үүү бар болдур, а четпес үве үүл, ону алдаг чок илередип шыдаарының аргазын боттарынга шингээткен турар ужурлуг. Чаа үүлдү тып билири, четпестерни эндевези большевикчи-удуртукчунуң бир кайгамчык онза шынары ол дээрзин эш Сталин биске өөредип турар. Ол шынар школаларның бүгү удуртукчуларынга база чугаажок бар болдунган турар ужурлуг. Ажылдакчылардан боду өөренип албайн чыда, оларны өөредип болбас. Ол дээрге, — каш-каш он чылдарның дуржулгазынга чайгылыш чогу-биле боттанып келген, ёзулуг-ла большевикчи дүрүм-дүр. Коммунистиг тудуушкуннуң айтырыгларын канчаар шиитпирлээрин партия массага өөредип турар. Ынчаарга массаның санал-оналын дыңнап, олардан өөренириниң эргежок чугулазын партия кезээде айтып келген.

Билиргек ийикпе улуургак школа удуртукчузу — ол база-ла четпес удуртукчунуң бирээзи кылдыр санатыпар. Бисте ындыг удуртукчулар база-ла бар: ылангыя Сыстыг-Хем школазының эргелекчизи С. Бюрбю, Сарыг-Булуң, Мөген-Бүрен чеди чыл школаларының директорлары өштер Сагаан, Чүдүк дээн ышкаш. Олар башкыларны киирип турар санал-оналын херексевейн турар ийикпе, олардан хоорук ажылдап турарлар. Мынчангаш партия кежигүнү-даа, кежигүн эвес-даа большевик, ооң ажыл-чорудулгазында четпестериниң дугайында удуртулгазында турар эшөөрүүнүң берген шүүмүүлелчи сагындырыгларын дыңнаарындан кортпайн, харын изии-биле хүлээп албышаан, этинип чазатынар херек.

Удуртукчу кижи кандыг болур ужурлугул дээрзин, партияның 18 дугаар конференциязының шиитпирлери тодаргайы-биле айтып турар үве болганда, школаларның удуртукчу бүрүзү большевик партияның, совет чазактың аңаа көргүзүп турар улуг идегелин бадыткадыр дээш, ол айтыышкыннарны хажык чок күүседир ужурлуг.

П. КУРЧЕНКО,
областың улус өөредилге килдизиниң каадырлар секторунуң эргелекчизи.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

ТРАХОМА

Советтиг Тывага культура өвүдезиниң күштелгени-биле кады, чурттакчы чоннуң ортузунда трахома (карак аарыы) ындыг-ла делгеренгей аарыг эвес апарган. Ириңнелчек, чиртек карантар эвээжээн болгаш согурарар чорук кончуг ховартаан.

Ындыг болза-даа, ук аарыг чамдык черлерде ам-даа бар. Трахома-биле демисел чурттакчы чоннуң бажың-балгадын, ниити чуртталгазын кадыкшылдыг, шевергин байдалга тургузарын негеп турар. Ол дээрге, үүгле медицина ажылдакчылары боттарының күжү-биле күш чеьдип шыдавазы берге болгаш узун хуусаалыг ажыл болур. Аңаа совет хөй-ниитиниң, колхоз активиниң, чурттакчы чоннуң доктаамал боттуг дузаламчызы херек. Ынчангаш амыдыралга «санитарлыг минимумну» кеңеретсе чогуур.

Кайда-ла арыг-шевер, культурлуг болдур, кайда-ла кадыкшылдыг амыдыралдың (гигиена негелдериниң) дүрүмнерин шынгыы сагып турар болдур, аңаа трахоманың чыпшынып халдаар чоруу, оон согурарар таварылга турбас.

Трахома дээрге — карактың халдавырлыг аарыы. Аарыг карактың ириңин болгаш чажын дамчыштыр трахома кадык каракче белени-биле чыпшынып халдаар. Трахоманың микробтары өскениң кадык караанче агаар дамчыштыр барык-ла халдап шыдавас. Трахоманың микробу карактан дашкаар амыдырап шыдавас болгаш кургаг черге доп-дораан өлүп каар. Трахома үүгле овааарымчаның хемчеглерин сагывайн, оон аараан кижилер-биле харылзааны тутканының уламындан халдаар. Ол аарыг колдуунда мынчаар чыпшынар: трахомалыг кижи-биле ужурашкаш (холтутчуп мендилешкеш), холун чулбайн чыда кадык каракка дегзипкениңден, трахомалыг кижиниң аржыылы-биле чотунуп, чыткан орун-дөжээнге удаанындан болгаш ооң эдилеп турар өске-даа идик-хевин, аяк-савазын ажыглаанындан болур. Оон туржук, трахома-биле аараан кижи удуп чыдырда, сээк ооң караанга хонгаш, аарыг карактың иринин ийичче чажын кадык кижиниң караанга аппарып чыпшырып каан болур.

Оон ыңай, уругларның иези трахома-биле аараан турган, бир эвес ол уругларны ажаап карактаарда овааарымча чок болур болза, ол кончуг айыылдыг болгаш ооң бүгү уруглары шуптузу аарып болур. Ыглаан чаш уругну эргеледип часкытпышаан, иези ону бодунуң трахома-биле аараан карактыг арнынга чоокшуладып чедирип келир. Ыглаан уругнуң караанын чажын ол баш өр-жылы, юбказының ийикпе тонунуң эдээ-биле, чок болза ооң мурнунда ириңниг болгаш чаштыг караан дүрбэчи хирлиг холу-биле чодуптар болза, ынчаарда база халдаар. Азы чок болза, ук не трахоманың микробтары чыпшынган, чугдунмаан холу-биле эмиин тутпушаан, уруун эмзирер болза, демги уруг иезиниң туткан черин холчугажы-биле туткаш, бодунуң караан дүрбүпкениңден база аарып болур. Уругнуң иези, азы адазы, азы ажаанчызы трахомадан аараан тургаш, ону ажаап карактаарда овааарымча чок болур болза, ук уругга трахоманы чугаажок чыпшырып каан болур.

Бир эвес бот гигиенаның дүрүмнерин сагывас болза, школага-даа, ол ышкаш бүдүрүлге, хөй-ниити амыдыралга-даа трахоманың халдаашкынынга таваржып, оон аарып болур чадавас.

Бир эвес бот гигиенаның дүрүмнерин шынгыы сагаан турар болза, трахомалыг кижилер-биле чаңгыс өрээлге түр чурттап, чаңгыс класска кады өөренип, бүдүрүлгеге кады ажылдап турза-даа, ооң халдаашкынынга таварышпайн барыш болур. Ооң чижээнге, медицина ажылдакчылары чежемейниң-даа хөй трахомалыг кижилерни эмнеп, оларның-биле кады тургаш, олар санитар-гигиеналыг дүрүмнерниң күүселдезин шыңгыы сагып турар-ла болза, кажан-даа аарывастар.

Трахоманың аарыынга таварышпас дизе, мооң адаанда профилактиктиг хемчеглерни күүседир херек:

Бодунуң чурттап турар оран-бажының, бүдүрүлгеде ажылдап турар черин арыг-силиг, корум-чурумга тургузар.

Холдарын үргүлчү саваңнап чуур. Чугдунмаан хирлиг холдары-биле караанга дегбес, ылангыя трахомалыг кижилер-биле мендилежип ужурашканының сөөлүнде.

Ниитиниң чотунар аржыылын болгаш өскениң орун херекселдерин ажыглавас.

Арныы болгаш холдарын чүзүрда ниити тазты ажыглавас. Чунар-демирни ажыглаза дээре ийикпе, азы холдарынче суг кутуруп турган, чунза чогуур.

Чылдың чайгы үеинде сээктерни кырып узуткаар.

Трахомалыг кижи-биле ужуражып мендилешкениниң соонда, холдарын чугбайн чотунган аржыылы, думчук аржыылы болгаш өске-даа херекселдер-биле, ол ышкаш холу-биле чаш уругнуң арнынга ийикпе карактарынга дээп болбас.

Трахома-биле аараан кижилер холдарын үргүлчү чуур болгаш чугдунмаан холдары-биле ниитиниң ажыглал херекселдеринге (аяк-сава, идик-хевие, аржыылга) дээп болбас.

Мынчангаш трахома болза, карактың халдавырлыг аарыы, ол көрүлгеге кончуг айыылдыг дээрзин кезээде утпас херек. Ол согурарар чорукка чедирип-даа болур.

Трахоманың чыпшынган үеинден эгелеп, ооң көскү илерээшкининге чедир үениң иштинде, 10—14 хонуктарда хаалчак үе эртер. Трахома дээрге, карактың хаалчак аарыы болур. Ол чылчылы-биле чоорту аарып, сөөлзүреди кедереп келгеш, алызы барып көрүлге органынга берге байдалды таварыштырар. Көрүлге органы трахомадан чоорту кошкап баксыраар. Баштай карак-шоонда суглангыланчак чуга картчыгаш аарып эгелээр. Кажан, карак кадык байдалга турар үеде, демги суглангыланчак картчыгаштың өңү кылагар чайыннанчак болур ийикпе дески мөндүгүр болур. Трахома-биле аараныың үеинде ол кыза бээр болгаш дирт-чийип, дески эвес апаар. Ынчаарда аңаа пага үүргенези ышкаш, сарыгзымаар шилдегер өң тыптып келир. Оон карак-шоонга сорбулар артып калыр. Ол сорбулар кадыглангаш, суглангыланчак чуга картчыгаш диртчие кылыннап келир.

Сорбулангаш кылыннап келген суглангыланчак чуга чартчыгаш, бодунуң хоюр чымчак байдалын чидирип, хейделе аршылыы-биле өйдүгер боордан башка, карактың чырык өдер карз үтчүгежин дуглап, ажыдып шыдавас апаар. Чамдыкта карак-шоо боду база трахома-биле аарып болур. Ол дески эвес апаар болгаш хөй-ле хоолайжыгаштар-биле бүткен боразымаар эк шырыңма-биле дуглалы бээр. Карак-шоонуң шак ындыг шырыңмаланчак дуглалыышкынын паннус деп адаар. Мынчап барганда, карактың согурарынга четкени ол.

Суглангыланчак чуга картчыгаш ону бүрүшкейти бөле тыртып, диртчийти кылыннадып турар сорбулар хөй болур болза, трахоманың эртиишкини улам аар болгаш халалыг болур. Ынчаарда карак кирбиктери шын эвес өзүп, карактың кежи ишкээр ийикпе дашкаар чоорту чиртейип эгелээр. Ол чорук карак кежиниң дүрбүүшкүнүн күштелдирер болгаш карак-шоонуң аарыын улам баксырадыр.

Трахоманың аарыышкыны эң-не үр болгаш халааданчыг берге байдалга эртер. Уйгу ханмаан, ириңниг, тода көрдүнмес карактар чырык удур көрүп шыдавас. Каракче ишкээр чиртейген карак кештери, ол ышкаш кирбиктер каракты аршылыы-биле дүрбүп келир. Кыза берген, бүлүртүң карак-шоо иштинче чырыкты шоолуг өтүрүп шыдавас — трахомадан аарааш эмнетпейн барган, аарыг кижиниң хевири шак ындыг кээргенчиг болгаш хараадаччыгдаа болур.

Трахоманы эмнеп болур. Эрте эмнедип эгелээн тудум-на, оон экириири дүрген болур. Эмнедиишкиниң үндезин сорулгазы — аарыгның кедерээр чоруун соксадып, суглангыланчак чуга картчыгашка сорбуларны аргалыг-ла болза эвээшти артырып, ону чуга болгаш чымчак байдалдыг болдурарында: ук аарыгның халдавырлыг болгаш айыылдыг хевирин, оон дөрт дугааргы, халдавыр чок чиик чадазынче шилчиде-ринде.

Трахоманың баштайгы чадазында кажан аарып эгелээн суглангыланчак чуга картчыгаш диртчие ыжа берген, дески эвес, ындыг болза-даа, сорбулар ында ам дээрезинде чок турар үеде, ону дүрген болгаш белени-биле эмнеп болур. Кажан аараан суглангыланчак чуга чартчыгашка өзекчигештер хөй ийикпе сорбулар көстүп эгелеп турар ийи дугааргы чадада трахома база белени-биле эмнетингир. Кажан суглангыланчак чуга картчыгашка эрги трахома өзекчигештеринден ангыда, сорбулар кончуг хөй турар, үш дугааргы чадада трахоманы эмнээри ең берге.

Трахоманың айыылдыг үвези үүдел дизе, ол чоорту, харын-даа эге үеинде аараан кижээ болгаш долгандыр турар бүгү кижилерге билдиртпес өскүп эгелээринде. Оон аараан кижилер эмнедиринден озалдап каарлар. Олар үүгле кажан аарыг улам ханылап, эмнээри бергедей бергенде, ам эмчиге чеьдип келирлер. Бо бүгү чүүлдер болза, трахомадан аараан кижилерни, оларның аараан чадаларын илереткеш, оларны тускай учётка албышаан, эмнээринче чогуур өйүнде эгелеп кирер төлээде, чурттакчы чоннуу, ылангыя бичии уруглар шуптузун шинчип көөрүн негеп турар.

Трахома үр үениң, ең шыдамык, ең чапсар чок болгаш ыяавыла эмнедиишкинни негээр. Чаңгыс-ла дамдыладыр ийикпе чаар эм-биле ук аарыгны ындыг-ла белен болгаш дүрген эмнеп шыдаары берге. Суглангыланчак чуга картчыгашты удаа-дарый массажтап, трахоманың өзекчигештерин каш катап сы-тудуп үндүрер херек. Трахома каданнап кедерээнде, харын-даа операция кылырын негээр.

Трахома-биле демисежиринге негетинер үүлдер болза:

Санитарияның калбак чырыдыышкыны. Трахоманы, ооң чыпшынып халдаарын, айыылдыын болгаш демисежириниң хемчеглерин бүгү улус билген турар ужурлуг.

Амыдыралды кадыкшылдыг болдуры. Өг-бүленің амыдыралынга «санитарлыг минимумну» чидии-биле неңередир.

Трахома-биле аараннарны илередип тывар болгаш оларны ыяавыла эмнедир. Трахома-биле демисел үр болгаш берге-даа. Трахоманы ажып тиилээриниң бүгү болдунар аргалары бисте бар. Туюлунга чедир узуткатынгыжа чедирле, трахома-биле демиселди күштелдирээл!

П. ЧЕРКАШИН.

Экзаменнерге белеткелдер чоруп турар

Кара-Тал чеди чыл школазының башкылар коллективи экзаменнерге белеткелдерни хайныышкынныы-биле чорудуп эгелээн. Каталтаашкын чорудары-биле тускай өрээлди ангылап тургускаш, ында каталтаашкынга хереглээр эргежок чугула литератураларны, төөгүнүң болгаш географияның карталарын азып делгегилээн.

Школада, интернатта өөреникчилерни экзаменнерже кыйгырган лозуңнарны, плакаттарны база солуннар витриназын аскылаан.

Немелде кичээлдер үргүлчү чоруп турар. Шыырак өөреникчилер чыъдып калып турарларга дузалап турар. Ону башкылар үргүлчү хынап, чедир тайылбырлаваан үүлдерин долдур тайылбырлап берип турар.

Тускай расписание ёзугаар консультацияны доктаамал чорудуп турар.

Кошкак өөренип турар өөреникчилер-биле класс удуртукчулары беседаларны хүн-бүрү чорудуп кандыг чылдагаан-биле кошкагын илередип, хүн-бүрүүнүң кичээлдеринге база экзаменнерге канчаар белеткенирин сүмелеп турар.

Пионер организациязы экзаменнер белеткелинге холбаштыр тус-тус эртемнер аайы-биле, чижээ: географияга—аян чорук, сан болгаш өске-даа эртемнерниң дүрүмнеринге, практиктиг ажылдарынга холбашкан сборларны эртирип турар.

Шилчииринің болгаш доозарының экзаменнеринге төлептиг ужуражыр дээш, аңаа эргежок чугула үүлдерни кылыр дээш башкылар бүгү күжүн салып шудургу ажылдап турарлар.

А. ТАРААЧЫ.

Культура бажыңының ажылын сегидер

Чонну культура-массалыг ажылдар-биле хандырар болгаш чоннуң бот-тывынгыр уран-мергежилдиг салым-чаяанын сайзырадыр дугайында большевик партия, совет чазак онза сагыш салып, ол ажылды сайзырадырынга бүгү аргаларны, акша-хөрөнгини хандырып берген. Ындыг турбужа, Каа-Хем районнуң культура бажыңы бодунуң ол чугула сорулгазын күүсетпейн турар. Районнуң культура-чырыдыышкын килдизиниң инспектору эш Арчумаев амдыгаа чедир ажылының уг-шиин билбейн турар. Каадырларны ажылга өөредип, кижизидериниң орнунга, оларны ажылдан үндүрери-биле дужаалдар бижииринге өйлешкен. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң каадырларының билии кончуг куду, оларның иштинде чангыс-ла кижи ортумак эртемниг болуп турар.

Районнуң культура бажыңының ишти хирлиг, соок, делгеп каастаан лозуңнары, чуруктары, портреттери карара ышталы берген турар. Харын-даа суугуларга март айдан эгелээш амга чедир от безин салбастаан. Культура бажыңының директору эш Вергазова «....районда чугай айтырыы кончуг берге, чугай тыптырга чугайладырывыс чугаажок, суугу үрелгени-биле өрт камгалалыындан от салбас кылдыр актылаан үве болганда, от салбайн турарының дугайында менде буруу чок. Черле ажылдың сегивес, баксырап турарының чылдагааны, маңаа директор болгаш ажылдакчылар ызырынмайн турарында»—деп харыылап турар.

Суурда бот-тывынгыр уран-үүлдүн бөлүмнери бар болза-даа, оларның ажылының шынары багай, четпес ажылдап турарлар. Оларның ажылын сегидер дугайында комсомол болгаш профэвилелдер организациялары чогуур хемчеглерни албайн турар.

Культура бажыңының ажылы бо хире багай байдалда турунда, ону сегидер дугайында областың культура-чырыдыышкын килдизинден хемчег албайн турар чоруу окта таарышпас.

Суурнуң чурттакчылары культурлуг хандырылганы негеп турар. Ынчангаш районнуң культура бажыңының ажылын сегидип, ону чоннуң ортузунга чорудар политмассалыг болгаш кижизидилгелиг ажылдың төвү болур сорулгазын күүседир кылдыр чаартып тургузар чорук тергиин негетинип турар. Ылангыя бо дугайында областың культура-чырыдыышкын килдизинден чогуур хемчеглерни дораан алыр ужурлуг.

Б. СЕЛИКПАА.

Өөдежок инспектор

Улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунда ам ең-не харыысалгалыг үе туруп турары кымга-даа билдингир. Олар чер-черге чорааш, школаларның ылангыя башкыларының ажылының иштинче ханызы-биле кирип, практиктиг, методиктиг боттуг дузаламчыларны көргүзер хүлээлгелиг. Ындыг турбужа, облононуң инспекторлары ук негелдени ыракта-ла хандырбайн турар.

Облононуң инспектору эш Чечельницкийни районнуң бүгү школаларынга практиктиг болгаш методиктиг дузаны чедирери-биле Облоно кыдыг кызыгаар район Өвүрже 1951 чылда 2—3 катап чорудуп келген. Ол хире улуг даалгалыг тургаш, Чечельницкий Өвүр районнуң школаларын кандыг-даа бедик деңнелге чедирип шыдаваан.

Районга келгеш, дыка хөй хонуктарда чүү-даа кылбайн, анаа-ла районо эргелекчизиниң бажыңынга орун-дөжек салдыртып алгаш, барыкла дыштанып-дыштанып, дедир чоруп турган. Районда 7-ле школа бар, оларның үүгле 3-үн көрген аттыг болган. Январь айда Солчур школазынга арай боорда чеьде бергеш, ол школага кандыг-даа практиктиг дуза чедирбейн, харын ол школаның эргелекчизи Базыр-оолду кымның-даа чөпшээрели чокка ажылындан дүжүрген боордан башка, школаның ажылын сегидип алырының кандыг-даа арга сүмезин бербээн.

Март айда Чечельницкий районга база катап чеьдип келгеш, школалар ажылынга база-ла кандыг-даа дуза чедирбээн. Районо эргелекчизиниң бажыңындан үнүп чадап кааи.

Чечельницкийниң база бир кол харыылаар ажылы бижик билбес болгаш биче билирлерниң өөредилгезин бедик деңнелге чедирер сорулгалыг турган. Ынчалза-даа ол ажылче база-ла сагыш салбаан. Мындыг кончуг чугула болгаш бодунуң дорт хүлээлгези болур ажылды херекке албаан кижи, школалар ажылын бедик деңнелге чедирип шыдавазы черле билдингир-дир. Оон ыңай март айның 26-дан эгелеп районнуң заочник башкыларының экзаменин апрель 1-ге чедир чорудар дээш башкыларны сумулардан шуптузун келдирткен. Эш Чечельницкий ооң иштинден чангыс-даа башкыны шылгаваан. Каш удаа келгеш, ооң кол кылып турган ажылы районда чеди чыл школазынга педсовет чыылдырары-биле кызыгаарлатынып келген.

7 чыл школазында дыка хөй аныяк, чаа башкылар ажылдап турар, а ол хирезинде оларга кандыг-даа практиктиг болгаш методиктиг дуза бербээн. Ол аныяк башкыларга ажылды канчаар чорударын дириг практика кырынга көргүзүп айтып берген турган болза, ол боттуг дуза болур ийик.

Инспектор Чечельницкийниң хөй-ле чугаалаар үвези «школа, интернадыңар хирлиг-дир!» — деп чемелээр боордан башка, а чогум кижизидилге ажылын канчаар чөп тургузарының талазы-биле сүме катканы барык-ла чок чыгыы. Эш Чечельницкий Өвүр районунга каш удаа кээп турза-даа, шак үени үүгле район төвүнге эртирери-биле кызыгаарлатынып келген. Сумулар үнер дугайында район Соведи болгаш партия райкому аңаа дыка хөй катап сүмелеп турган. Ол ук сүмелерни херекке албаан. Инспекторнуң шак мындыг эренгей ажылының түңнелинде школаларның инспекторлуг хынаалдазы кончуг чавыс болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнели өөделевейн турар.

Өвүр районунче Чечельницкийни Облоно анаа-ла чорудуп турбаан, аңаа улуг харыысалгалыг даалганы бергеш, чорудуп турган дээрзи билдингир. Инспектор кижи шак мынчаар черле ажылдап болбас ужурлуг.

Мынчангаш областың улус өөредилге килдизи, көдээ школаларга үүгле аалчы болуп, шак эртирип чоруур, шак мындыг өөдежок инспекторларны бодунуң шүүмүүнден чайлаткаш, ажылга дириг практиктиг дуза берип шыдаар, шыырак инспекторларны тып шилээш, ам ынчаарда школаларга, башкыларга боттуг удуртулганы хандырза чогуур.

М. ДОСТАЙ.

Дөрт күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң оралакчыларының баштайгы чөвүлел хуралы

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Даштыкы херектер министрлериниң Чөвүлелиниң чугаалажыр айтырыгларын ажылдап кылыры-биле чыылган дөрт күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң оралакчыларының баштайгы чөвүлел хуралы майның 7-де бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Хуралды Францияның төлөөлекчизи Пароди даргалаан.

Дугуржулганы бот-боттарын чүүлзүнүп хүлээп алыр үндезинге чеьдип алырынче угланган ССРЭ-ниң төлөөлериниң чорудуп турар политии болгаш чугаалажыр айтырыгларны дугуржуп алырын болдурбазынче угланган АКШ-тың, Великобританияның база Францияның төлөөлериниң чорудуп турар политии сөөлгү хуралдарга онза тодаргайы-биле илерээн.

Оралакчыларның хуралында тургустунган байдалдың харыысалгазындан уштунарын оралдашкаш, АКШ-тың төлөөлекчизи Джессеп майның 2-де үш күрүнелерниң киирип келген саналдарынга ССРЭ-ниң төлөөлери харыы бербээн суг-суг деп, май 7-де болган хуралга хоптап-нүүлдээн.

Үш күрүнелерниң саналдарының талазы-биле бодунуң туружун ССРЭ-ниң делегациязы мындаа-ла көргүскен деп чүвени ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Громыко сагындырбышаан, Джессептиң хоп-нүүлүн буруу шапкан.

Ооң соонда Великобританияның төлөөлекчизи Дэвис чүве чугаалаан. Бодунуң америк өөнүү-биле үүлдешкек ол Дэвис байдалды база-ла будаарын оралдашкан. Чижээ, чугаалажыр айтырыгларның үш күрүнелерниң төлөөлериниң сумелээни «А» үүлү болза, Германияның боо-чепсеглээшкинин дүжүрер дугайында айтырыгны бир дугаар черге тургузар херек деп совет негелдени хандырып турар суг-суг дигилеп ол нүүлдээн. Шынында, үш күрүнелерниң төлөөлери дөрт күрүнелериниң боо-чепсээн болгаш чепсектиг күштерин кызырар дугайында эң чугула айтырыгны чугаалажырындан ойталаарын оралдажып турар.

Францияның төлөөлекчизи Пароди, боо-чепсек болгаш чепсектиг күштер дугайында айтырыгның талазы-биле барыын талакы үш күрүнелерниң саналын камгалап, Джессептиң «чугаазын» катаптаан.

Ооң соонда ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Громыко чүве чугаалаан:

— Үш күрүнелерниң төлөөлекчилериниң сөөлгү саналдарының талазы-биле совет төлөөлерниң бодалгазы мындаа-ла илдең көзүлген. Ынчангаш мен Дэвис биле Пародиниң бо хүнгү хуралга чугаалаан үүлдери-биле чергелештир үүгле чамдык чүве чугаалаар мен. Үш күрүнелерниң саналы совет төлөөлерниң тургусканы ийи эң чугула айтырыгларның дугайын, а тодаргайлаарга Германияның боо-чепсээн дүжүрер дугайында болгаш дөрт күрүнелерниң боо-чепсээн база чепсектиг күштерин кызырар дугайында айтырыгларны «адап турар» деп Дэвис бодунуң саналдарын камгалап, а ооң-биле чергелештир, совет төлөөлерниң киирип келген саналдарын шүүгмүүлеп чугаалады. Ындыг болза-даа ол ийи айтырыгларның дугайын адап турары шын-на харын. Ынчалзажок, ол айтырыгларны анаа-ла адап каары мырыңай четпес-тир деп бис чаңгыс удаа өвес чугаалап келдивис. Ынчангаш Дэвистиң ынчап чугаалап турары мырыңай элдептиг-дир, чуге дээрге ол айтырыгның талазы-биле бир талазында совет төлөөлер-биле өске талазында АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның төлөөлериниң аразында чөрүшкек чорук чогум чүде болуп турарыл деп чүвени Дэвис эки билир-ле болгай—деп Громыко чугаалаан.

— Ол чугула айтырыгның талазы-биле бистиң аравыста болуп турар чөрүлдээлериниң дугайын бис ам каш-даа удаа чугаалажып келдивис. Германияның боо-чепсеглээшкинин дүжүрер дугайында болгаш дөрт күрүнелерниң боо-чепсээн база чепсектиг күштерин кызырар дугайында—ийи чугула айтырыгның хүн айтырыгларынга төлептиг-черни ээлээрин, ынчангаш министрлер Чөвүлелиниң мурнунга мырыңай билдингир болгаш тодаргай сорулга турар кылдыр ол ийи айтырыгны ынчаар кылырын совет төлөөлер негеп турда, үк күрүнелерниң төлөөлекчилери ол ийи чугула айтырыгны үүгле «адап-сураары-биле» кызыгаарлатынарын оралдажып турар-дыр. Бис Германияның боо-чепсеглээшкинин дүжүрер дугайында айтырыг бодунуң ёзулуг черин ээлезин дээш туржуп турар бис. Үк айтырыгны сөөлзүредир дээр чорукка бис удур бис. Министрлер Чөвүлели чогум-на дөрт күрүнелерниң боо-чепсээн болгаш чепсектиг күштерин кызырар дугайында айтырыгны көрзүн дээш туржуп турар бис. Үш күрүнелерниң төлөөлекчилериниң кылып турары ужур-утказы тодаргай өвес, ында кайда янзы-бүрү үүлдерниң аразынга ук айтырыгны бүлгаар чорукка бис удур бис.

Үш күрүнелер совет төлөөлерниң саналдарын үүлзүнүп турар суг-суг деп турар оларның төлөөлекчилериниң бүгү чугаалары чогум шын-биле бичии-даа дүүшпейн турар. Совет төлөөлер чугаалажыр айтырыгларны дугуржурунга чугула кайы-даа күрүненің хүлээп ап болур баазазын тыварын оралдажып, шынап-ла чаа-чаа саналдарны киирип турда, үш күрүнелерниң төлөөлекчилери боттарының саналдарының иштики утка-шынарын олчаан артыргаш, оларның үүгле даштын биче-бача эдип турган дээрзин фактылар чугаалап турар — деп Громыко уламчылаан.

Баштай контроль дугайында айтырыгны көргеш, боо-чепсектиг болгаш чепсектиг күштерни кызырар дугайында айтырыгны көөр-дүр деп турар үш күрүнелерниң төлөөлекчилериниң саналын шынзыдарын оралдашкан Дэвистиң чугаазының талазы-биле Громыко мынча дээн:

— «Боо-чепсекти болгаш чепсектиг күштерни кызырарының аянныг планы» совет чазакта «чок» деп Дэвис ынча диди.

Үк айтырыгны канчаар шиитпирлээрин бис амдызында көрбейн турар бис деп үүве билдингир болгай. Ындыг болганда, «дөрт күрүнелерниң боо-чепсээн болгаш чепсектиг күштерин кызырарының аянныг планы» совет чазакта «чок» деп канчап чугаалаар боор. Үк айтырыгны канчаар шиитпирлээрин Министрлер Чөвүлелиниң сессиязынга көре бергенде, британ чазак ону канчаар шиитпирлээр деп бодап турарының дугайында бодунуң кандыг-даа планын ынчаарда ам кииргей-ле харын-Ону ынчаар кылырын аңаа кым шаптыктаар деп? Ооң бодунуң аянныг, эки дээр планын киирип кээринге кым моондактаар боор? Кажан бис ындыг планнарны чугаалашпайн турузуста, «боо-чепсекти болгаш чепсектиг күштерни кызырарының аянныг планы» совет чазакта «чок» деп чугаалаан Дэвистиң бадыткалы дээрге дөрт күрүнелерниң боо-чепсээн болгаш чепсектиг күштерин кызырар дугайында айтырыгның талазы-биле совет саналга удурланыының база бир чөңгээзин тып алыр дээн оралдажыышкын-дыр деп бис ынча дээр эргелиг бис.

Контроль дугайында айтырыгны боо-чепсекти болгаш чепстектиг күштерни кызырар дугайында айтырыгдан мурнап чугаалажыр деп, база-ла Дэвис ышкаш, оралдашкан Пародиге харыылавышаан, Громыко мынча дээн:

— Баштай контроль дугайында айтырыгны чугаалашкаш, а, ооң соонда ам үүнү контрольдаарын чугаалажыр дээр чорук-биле бис чөпшээрешпес бис. Контроль дээрге черле ынчаш кандыг-бир үүвени контрольдаар дээни-ле ол болгай. Бис кажан контроль дугайын чугаалажып тура, үүнү контрольдаарын билир ужурлуг бис. Ынчангаш баштай, үүнү контрольдаарыл деп үүвени тодараткаш, а ооң соонда ам контроль дугайын чугаалажыр херек.

— Чугаалажыр айтырыглар талазы-биле дугуржулганы чедип алырын шынында барыын талакы үш күрүнелериниң чазактары күзевейн турар-дыр дээн бистиң дадагалзаашкыннарывыс-биле Дэвис чөпшээрешпейн турар-дыр. Ынчалзажок бистиң дадагалзаар үндезинивис бар. Дугуржулганы чеьдип алырынче үш күрүнелериниң чазактары шынап-ла чүткүвейн турар-дыр дээн бистиң дадагалзаашкыннарывысты бо хуралдың бүгү чорудулгазы-даа, өске-даа фактылар, ылаңгыя бис тайбыңны деткиир чугула айтырыгларны чугаалажып көрзүн дээш, Министрлер Чөвүлелиниң сессиязын чыырын белеткээрин мында оралдажып турувуста, боо-чепсекти эндере бүдүрүп үндүрериниг хөй-хөй миллиард долларны негеп турар АКШ-тың президентизиниң медегелдери-даа бадыткаан. Бистиң дадагалзаашкыннарывысты Ла-Манштың ындында бооп турар фактылар-даа бадыткаан. Ол үүл дээрге, боо-чепсекти болгаш Англияның чепсектиг күштериниң санын көвүдедиринге Великобританияның чазааның үндүрүп турар канчаар-даа аажок хөй чарыгдалдарын ынчап турарым ол — деп Громыко уламчылап чугаалаан.

— Үш күрүнелериниң төлөөлекчилериниң үш хүн мурнунда киирип келген үш саналдарының кайы-бирээзин хүлээр бис деп совет төлөөлер чугаалап шыдавас ирги бе деп Пароди айтырып турар-дыр. Үк айтырыгга харыы болза, бөдүүн болур: чок, совет төлөөлер ынча деп шыдавас. Үш күрүнелериниң төлөөлекчилериниң үш хүн мурнунда киирип келген саналдарын чугаалажып турда, а ол ышкаш ол-ла саналдарның «А» үүлүнге майның 4-те бис эдилге киирип тура, үстүнде айтырыгның талазы-биле бодувустуң бодалывысты тодаргай чугаалаан бис. Чугаалажыр айтырыгларны дугуржуп алыры ам дөрт күрүнелериниң боо-чепсээн болгаш чепсектиг күштерин кызырар дугайында айтырыгны АКШ-тың, Великобританияның болгаш Францияның чазактары канчаар көөр болдур үүгле оон хамааржыр — деп, Громыко чугаазын төндүрген.

Громыконуң үүве чугаалааныының соонда Пароди хуралды хагдынган деп чарлаан.

Кореяның улус-демократтыг республиказының чазааның медеглели

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Кореяның улус-демократтыг республиказының чазаа КНО-нуң Кол ассамблеязының даргазынга болгаш Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң даргазынга удурланыышкын чоруткан, ында чугаалап турары:

Лейк-Саксесс, Нью-Йорк.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының даргазынга.

Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң даргазынга.

Корей улуска удур дайынга америк интервентилериниң бужар баык чаа кем-буруулуг чоруктарынга — бактериологтуг боо-чепсекти ажыглап турарынга удурланганын Кореяның улус-демократтыг республиказының чазаа КНО-нуң мурнунга медеглеп тур.

Ыракы Чөөн-чүкте америк командылал бо кем-буруулуг чорукка шагдэ-ла белеткетинип турганы калбаа-биле билдингир. Макартурнуң дужаалы-биле Японияга бактериологтуг чепсекти массалыы-биле бүдүрүп үндүрерин калбарткан турган. Бактериологтуг чепсекти белеткээринге Макартурнуң штабы бүдүн чартык миллион иенни (япон акша) чарыгдаанын парлалгага дыңнадып турган.

Улустуң армиязы Сеулду хостаан үезинде лисынманчы чазактың чажыт архивинден алдынган документилерде болгаш «Кореяда хамааты дайынны кыпсып турарларны илередип турар документилер болгаш материалдар» деп Кореяның улус-демократтыг республиказының даштыкы херектер министерствозунуң парлап үндүрген чыынды дептеринде америк шериг чөвүлекчилериниң тургускан болгаш удуртуп турар лисынманчы армияның штабы Соңгу Кореяже ажык халдаашкынының ырак мурнунда-ла соңгу чүкке удур бактериологтуг чажыт дайынны чорударын планнап турган болгаш ол планнарны боттандырар хемчеглерни чорудуп турган. Чижээ, Мурнуу корей армияның штабының разведка эргелелиниң 3 дугаар килдизиниң чогаадып кылган 1950 чылда шинчилел ажылының «А» планы ёзугаар бактериялар-биле холдадып хораннаар сорулганы салып турган 1) армия кухняларын (чем кылыр черлер), 2) полицияның столоваяларын, 3) армияның, чазактың, партияның болгаш өскелериниң шайлалга кылыр оран-саваларын, 4) хоорайның суг алыр черлерин болгаш кудуктарны, 5) армияның, чазактың болгаш партияның удуртукчуларының бажыңнарын хораннаар (айытынган чыылданың 18 дугаар документизин көрүңер). Мурнуу корей армияның штабының разведка ажылының «В» планы болза, айытынган «А» планны тодаратпышаан, Соңгу Кореяның девискээринге, Намбхо, Вонсан, Синьий-Чжу, Пхеньян, Хамхын, Чхонычжин, Чхолвон, Хэчжу, Хыннэм, Сончжин болгаш өске-даа хоорайларга база ол ышкаш Улустуң армиязының чезектеринге үрегдекчи ажылга өлүмүг бактерияларны ажыглаары көрдүчген (айытткан чыылданың 19 дугаар документизин көрүңер).

Кем буруулуг планнар лисынманчыларны бактериологтуг чепсек-биле хандырган американчыларның айтыышкыны-биле кылып турган деп чүве билдингир. АКШ-тың төлөөлекчилери америк агрессияга удур маадырлыг демисежип турар корей улуска атомнуг бомбаны болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарын үргүлчү кыынаып турган. Кижи төрелгетеннің чылча шапкан болгаш шииткени дайынның япон кем буруулугларының оруун эдербишаан Макартур болгаш Риджуэй база оларның дузалакчылары бактериологтуг чепсекти ажыглааш, ол кыжаныышкынны боттандырган. Эрткен чылдың декабрьде Соңгу Кореядан дезип үнерде америк шериглер Соңгу Кореяның оларның түр эжелеп алган районнарының чурттакчы чонунуң ортузунга оспа аарыының халдавырын нептередир чорукка кирип, ынчангаштың ындыг аргабиле оспа халдавырын Улустуң армиязының шериглеринге болгаш кыдат эки-турачыларга тарадырын оралдажып турган деп чүвени медицина экспертизизи доктааткан.

Хосталганының соонда дөрт чылдың дургузунда Соңгу Кореяның девискээринге оспа-биле аараан таварылга чаңгыс-даа чок болган. 1950 чылдың декабрьнің ортузунда болгаш 1951 чылдың январьде америк эжелелден хосталганының соонда 7—8 хонук болганда өлүмүн каш районнарга чаңгыс үеде оспа-биле аараан чоруктар демдеглетинген. Оспа аарыының халдавыры Пхеньян хоорайга, Мурнуу болгаш Соңгу Пхеньян, Канван, Мурнуу Хамгын, Хванхэ можуларынга өскээн. Оспа-биле аараан чоруктар дүрген өзүп турган, апрельде 3.500 ашкан, ооң 10 хуузу өлүмнүг болган. Оспа аарыы онза нептерээн черлер болза, Канвон — 1.126 таварылгалар, Мурнуу Хамгын — 817 болгаш Хванхэ — 602, бо можулар болза, өскелерге бодааргa америк эжелекчилерден сөөлзүредир хосталган черлер болуп турар. Америк эжелелге таварышпаан районнарга оспа-биле аарыыр чорук чок болган. Оспа аарыындан камгалал хемчеглериниң баш удур чоруткананың ачызы-биле Улустуң армиязының болгаш кыдат эки-турачыларның кезектериниң шериг албанныгларының ортузунга оспа-биле аарыыр чорук чаңгыс-даа чок болган. Оспа халдамырының дөзү болза, Япониядан дынатканы-биле алырга январьнің төнчүзүнде оспа-биле аараан чамдык таварылгаларның база-ла демдеглетинген чижектерин айтып турар, ооң халдавырын америк интервентилер Кореяже эккелген.

Бактериологтуг чепсекке кирип турар чорук болза, АКШ-тың чагырыкчы болуктериниң агрессчи авантюристиг политиказының буступ дүшкен дугайын чугаалап турар. Бактериологтуг чепсекти ажыглавышаан, агрессорлар корей улустуң күжүн харыксырадырын бодап турган. Ындыг болза-даа, моон-биле болгаш өске-биле-даа интервентилер часканнар.

Дайынның кем-буруулуг аргалары тайбыңга ынак корей улусту коргудуп шыдавас болгаш америк интервентилериниң чайлаш чок аштырар чоруун камгалап шыдавас.

Дайынны чорударының бүгү делегейи эрге хемчеглериниң нормазын бүжэр багы-биле үрээн болгаш кижи төрелгетенге удур америк интервентилериниң Кореяда чаа кем буруулуг чоруктарын бүгү делегейниң хөй ниитилелиниң талазындан килеңнээшкин-биле уткуур деп үүвеге Кореяның улус-демократтыг республуказының чазаа бүзүреп турар. Тайбыңга ынакшылдыг корей чонга удур бактериологтуг чепсекти хереглээнинге буруулуг Макартурну, Риджуэяны болгаш Кореяда америк интервентинің өске-даа удуртукчуларын түдуп хоругдаар болгаш судка шилчидерин Кореяның улус-демократтыг республиказының чазаа негеп турар.

ПАК ХЕН ЕН,

Кореяның улус-демократтыг республиказының даштыкы херектер министри.

Пхеньян хоорай.

1951 чылдың май 8-те.

Американчылар бактериологтуг чепсектиң шенелдезин Кыдаттың туттурган эки-турачыларынга кылып турар

ПЕКИН. Синьхуа агентилели корей фронтуда бодунуң корреспондентизиниң мооң адаанда медээзин дамчыткан: Кореяда америк эжелекчи шериг бодунуң бактериологтуг чепсээниң шенелдезин Кыдаттың туттурган эки-турачыларында кылып турар.

Американчылар хөй санныг бактериологтуг чепсекти Японияда болгаш Катышкан Штаттарның Эмп-Детрикте бүдүрүп үндүрүп турар.

Эпидемиология талазы-биле хыналда кылыр пароход кылдыр хуулдурган, хөрек кырында бактериологтуг чепсекти бүдүрер үүлдер үүдүрген болгаш ооң шенелдезин кылыр дээн америк шериг корабли Кореяның чөөн талакы эриинде Бонсан бухтада чеьдип келген. Кыдаттың туттурган эки-турачыларын бактериологтуг чепсекти шенээр материал болдуруп орта ажыглаан.

Апрель 9-та «Ньюсуик» деп америк журналга үнген «ыжыдар чума» деп эгелиг үүлүнде: «Кореяның чөөн талакы эриинде Бонсан портунда үр үениң иштинде шериг корабли-биле камгаладып турар, эпидемиология хыналдазының талазы-биле шериг судно-лабораториязының дамчыдылгазынче кичээнгейни үргүлчү салыңар. Ол судно болза, күскелер-биле болгаш тоолайлар-биле, лаборатория херекселдери-биле чепсеглетинген чадаг шериг дүжүреринің суднозу болур» — деп бижээн.

Оон ыңай журналдың медеглээни, американың шериг-далай десантызының отрядтары «порттуң чоогунда улуг өвес ортулуктардан Кыдаттың кааш кезек санныг кызылдарын туткаш, оларны суднога эккелгеннер. Аңаа өлүмнүг ыжыдар чуманың аартыышкынының күжүн көөр сорулга-биле шенелдени кылган».

ПЕКИН. Синьхуа агентилелдің дамчыдып турары болза:

«Женьминьжибао» солун Кореяда Кыдаттың туттурган эки-турачыларын американчыларның бактериологтуг чепсектиң шенелдезиниң хыналда материалы кылып турар дугайында медеглелди дыңнаткан. 1950 чылдың декабрь бирде Мурнуу Пхеньянның Кайчхун провинциязынга Кыдаттың туттурган 31 эки-турачыларын болгаш Кореяның 35 тайбың чурттакчыларын америк шериглер араатынзыы-биле пулемет-биле боолап өлүргеннер. 1951 чылдың февраль 23 болгаш 26-да база март 3-те олар Хамган хемниң районунда фронтуга дөрт удаа хоранныг газтыг бомбаларны, снарядтарны ажыглааннар. Ам бо үеде олар эң-не бужар-баык үүлгедиишкинни кылганнар. Кыдат улус болгаш делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустары америк агрессорларны узуткаар дээш ам моондаа артык күштүг шимчээшкинни эгелээр ужурлуг. Америк шериг буруулугларны делегейниң бүгү улустарының шынчы судунга киирер деп солун бижээн.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының май 9-та дамчыткан медээзинде чугаалап турары болза, Улустуң армиязының кезектери кыдат эки-турачыларның сырый деткимчези-биле бүгү фронтуларга идепкейлиг дайынчы чорудулгаларны чоруткан: фронтунуң барыын болгаш чөөн участоктарынга дайзынның соңгу чүкче шимчээр дээш оралдашкан атакаларын ойтур шапкан.

(СЭТА).

☆ ☆ ☆

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының май 10-да медээлээни болза, Улустуң армиязының кезектери кыдат эки-турачыларның сырый деткимчези-биле бүгү фронтуларга идепкейлиг дайынчы чорудулгалар чорударын үргүлчүлеп турар.

Сөөлгү хүннериниң дургузунда фронтага онза өскерилгелер болбаан.

Фронтунуң тус-тус участоктарынга Улустуң армиязының кезектери дайзынның удур атакаларын ойтур шаппышаан, дайзынның 1200 офицерлерин болгаш солдаттарын чок кыглан, балыглаан болгаш тудуп алган, а ол ышкаш дайзынның 5 самолёттарын аңдара аткан.

(СЭТА).

Кореяда туттурган америк шериглерниң лагерин америк самолёттар бомбалап турар

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң корреспондентизиниң корей фронтузундан дамчыдып турары болза, Кореяже америк ужар үүлдүң халдаанының түннелинде туттурган америк шериглерден 31 кижи балыгланган болгаш 23 кижи өлүткен. Балыгланган америк солдаттар ам эмнедип турар, ынчалза-даа аар балыгланган ужурунда оларның чамдыктары өлүр чадавас болуп турар.

Февральдың 19-та америк самолёттарның ужудуушкунунуң үезинде Төп Кореяга 19 америк солдаттар балыглаткан ийикпе өлүткен. База үш солдат март 17-де болгаш апрель 2-де чоруткан ужудуушкуннарның үезинде өлүткеннер. Апрельдің 22-де «Мустанг» деп хевирниң дөрт америк самолёттар туттурган шериглерниң лагерин боолаан, ол орта 32 америк солдаттар болгаш 12 корей тараачыннар өлүткен болгаш балыглаткан. Америк самолёттар лагерьниң кырынга дээскинип турар үеде, кыдат эки-турачылар, а ол ышкаш корей эмчилер болгаш медицина сестралары балыгланганнарны камгалаары-биле лагерьже чорупканнар.

(СЭТА).

Эйзенхауэрниң Барыын Германияны дургаар ээлчеглиг хыналданы кылып чоруп турар

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң Боннан дамчыдып турары болза, Барыын Германияны дургаар хыналда чорук кылып чоруп турар, Соңгу-атлантика блогунуң чепсектиг күштериниң кол командылакчызы америк генерал Эйзенхауэр май 7-де Кёльн чанында Ван деп аэродромда келген. Эйзенхауэр Барыын Германияның боо-чепсеглээшкининиң канчаар чоруп турары-биле таныжар болгаш ээлеп-чагырар бельги шериглериниң көрүлдезин кылыр бодалдыг.

Барыын Германияның 150 муң кижи санныг шериин база бомба октаар үүсчүс самолеттарлыг болгаш хыдыкчы самолеттарлыг тактиканың ужар-үүлүн тургузар дугайында Аденауэр эөлеп-чатырар барыын эрге-чагырганларга сүме кылган деп Ассошийэтед Пресс деп америк агентилел Эйзенхауэрниң Кельнге кээриниң мурнуу чарыында ындыг медеглел тарадыпкан. 50 муң кижи составтыг каадыржаан шериглерни Аденауэрниң чазаа 9 айларның иштинде Барыын Германияга бүрүн тургузуп шыдаар деп Боннуң бөлүктеринде чугаалажып турар. Ук каадыржаан шериглерни ынчап туруп-туруп 150 муң кижиден 200 муң кижи чедир өстүрер болгаш генерал Эйзенхауэрге чагыртыр. Барыын Германияның баштайгы шериг катыжыышкыннары 1952 чылдың чайынында бүрүн дайынчы шынарлыг болур.

Эйзенхауэрниң Барыын Германиялаг амгы чоруп турар хыналда чоруу сөөлгү дөрт айларның дургузунда сан талазы-биле дөрт дугаар болуп турары бо деп АДН агентилели айтып турар. Моон мурнунда чоруп чораан үелериниде Эйзенхауэр бонн чазааның, чазак партияларының болгаш социал-демократтыг партияның төлөөлекчилери-биле каны Барыын Германияның шериг катыжыышкыннарын тургузар дугайында айтырыгны болгаш Барыын Европада туруп турар шериглерни америк командылалдың адаа-биле чаңгыс-аай өөредириниң дугайында айтырыгны чугаалажып чораан. Эйзенхауэрниң хыналда чоруушкун бүрүзүнүң соонда Барыын Германияның боо-чепсеглеиишкининиң темпилери дыка дүргедеп турган.

(СЭТА).

Грециядa ажыл чоктарның өзүлдези

АФИН. Родостан «Катимерини» солуннуң корреспондентизиниң дамчыдып турары болза, амгы үеде Додеканез ортулуктарның чурттакчыларының 70 хуузу ажыл чок болуп турар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

Тыва автономнуг областың Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 16 дугаар бажыңының 30 дугаар өрээлинде чурттап турар Иван Ильич Ошаровтуң Кызыл хоорайның Дружба кудумчузунуң 126 дугаар бажыңының 4 дугаар өрээ линде чурттап турар Таисия Ивановна Кузнецова-биле чарлыр дээн херээн көөрүн чарлап тур.

Ук херекти Кызыл хоорайның улус судунуң 2 дугаар участогунга көөр.

Кызылдың башкы училищези

1951—1952 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА

Ооң хүлээлгелиг болгаш шуут өөренир салбырларынга

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ЧЫЫЛДАЗЫН ЧАРЛАП ТУР

Шуут өөредилгелиг салбырның бирги курзунга чеди чыл школазын дооскан болгаш 14—30 хар чедир назылыгларны, а хүлээлгелиг өөренир салбырга 30 хардан өрү-даа назылыг кижилерни хүлээп алыр. 8—9 класстар доосканнарны бирги курска ниити чурум ёзугаар хүлээп алыр.

Ортумак школа дооскан кижилерни хүлээлгелиг өөренир салбырның ийи чыл хуусаалыг тускай бөлүүнге хүлээп алыр. Хүлээлгелиг өөренир салбырга үүгле башкыларны, школа болгаш уруглар албан черлериниң ажылдакчыларын хүлээп алыр.

Билдириишкинни мооң адаанда капсырылгалар ёзугаар лекторнуң адынга чорудар:

1. Билииниң дугайында херечилел.
2. Төрээниниң дугайында херечилел.
3. Автобиография.
4. Кадыының дугайында шынзылга.
5. Шериг албанныглар болза, аңаа хамаарылгазының дугайында шынзылга.
6. Үш фото чурук.

Орус дылдың (аас, бижимелиниң) математиканың (аас, бижимелиниң) ССРЭ Конституциязының (аас-биле), төрээн дылдың (аас, бижимелиниң) талазы-биле киреринің экзаменнерин шуут өөренир салбырга август 15-тен 25-ке чедир, а хүлээлгелиг өөренир салбырга июнь 10-дан 15-ке чедир чорудар.

Шуут өөренир салбырга хүлээп алдынган ажылчы араттарның уругларын чурттаар оран-бажың-биле хандырар болгаш күрүненің долу хандырылгазынга алыр. Күрүне хандырылгазынга алдынмаан болгаш эки өөренип турар өөреникчилер ниити чурум ёзугаар стипендия алыр.

Башкы училищезинге өөрениринің хуусаазы 4 чыл.

Хүлээлгелиг өөренир салбырга киреринің билдириишкинин июнь 1-ге чедир, шуут өөренир салбырга киреринің билдириишкинин август 1-ге чедир хүлээп алыр.

Билдириишкинни «Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 1» деп адрес ёзугаар чорудар.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажың, 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партия амыдыралының, культура литературa болгаш урав-үүл киллдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарьының, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллдистериниң—3—68; иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

Б00844. Облкүүекомнуң типографиязы